

Technická univerzita v Košiciach
Fakulta umení

Chcela by som byť nihilistka
Diplomová práca

Technická univerzita v Košiciach
Fakulta umení

Chcela by som byť nihilistka
Diplomová práca

Študijný program: Voľné výtvarné umenie
Študijný odbor: Umenie
Školiace pracovisko: Katedra výtvarných umení a intermédií
Školiteľ: Mgr. Mgr. Lenka Jakubčáková, PhD.
Konzultant: Mgr. Rastislav Rusnák, PhD.

Abstrakt

Téma magisterskej práce vychádza z dočasnej túžby po znecitlivení zmyslov, hodnôt a morálky v očakávaní istého odľahčenia od tiaže všedných dní. Pranie stať sa nihilistkou je však skôr básnickou otázkou, a nie doslovným tvrdením. Práve naopak, nihilizmus nie je východiskom tejto práce, ani autorkiných zamyslení a zastavení. Nihilizmus tu je zároveň vnímaní v jeho čistej forme, bez pridaných emočných významov, obzvlášť tých silno negatívnych, ktoré sa okolo tohoto pojmu zvyčajne točia. Treba ho chápať ako východisko, ale zároveň ako problém, nakoľko útek nikdy ďalej nevedie a tým pádom nič nevyrieši. V práci sa analyzuje citlivosť jedinca v spojení citeľných či viditeľných korelácií v rámci všeobecného rozhladu vo svete voči nereálnym nárokom a požiadavkám súčasnej spoločnosti a nárokom samotného subjektu. Popri úvahám vychádzajúcim z nihilizmu, a to aj v spojení s výtvarným umením, sa v práci analyzuje aj filozofia existencializmu, cynizmus, absurdizmus, skepticizmus či pesimizmus. Predchodcom tejto rezignácie je predošlé zaoberanie sa ekologickými témami a z nej plynúcej klimateckej úzkosti, ktoré sa vyskytovali v bakalárskej práci. Proces uvažovania nad komplexnými témami často zahŕňa aj samotnú negáciu samého seba, čomu je táto práca otvorená. Práve schopnosť pochybovať o všetkom je jednou z kľúčových zručností, ktoré môže mať v dnešnej dobe každý kriticky mysliaci človek. Písomná práca je podkladom pre praktickú prácu, ktorá sa venuje tvorbe autorskej fotografickej knihy.

Kľúčové slová

nihilizmus, existencializmus, cynizmus, absurdizmus, skepticizmus, pesimizmus, spiritualita, vnútorný konflikt, Friedrich Nietzsche, fotografia, fotografická kniha, autorská kniha, umelecká kniha

Abstract

The theme of the master's thesis is based on a temporary desire to numb the senses, values and morals in anticipation of a certain relief from the burden of everyday life. However, the desire to become a nihilist is more of a poetic question than a literal statement. On the contrary, nihilism is not the starting point of this work, nor of the author's thoughts and reflections. At the same time, nihilism is perceived here in its pure form, without added emotional meanings, especially the strongly negative ones that usually revolve around this term. It should be understood as a way out, but at the same time as a problem, since running away never leads further and therefore does not solve anything. The work analyzes the individual's sensitivity in connection with tangible or visible correlations within the general knowledge in the world towards the unrealistic claims and demands of contemporary society and the claims of the subject themselves. In addition to considerations based on nihilism, including in connection with visual arts, the work also analyzes the philosophy of existentialism, cynicism, absurdism, skepticism and pessimism. The predecessor of this resignation is the previous dealing with ecological topics and the resulting climate anxiety, which occurred in the bachelor's thesis. The process of thinking about complex topics often includes the very negation of oneself, to which this work is open. The ability to doubt everything is one of the key skills that any critical thinking person can have today. The written work is the basis for the practical work devoted to the creation of the author's photo book.

Key words

nihilism, existentialism, cynicism, absurdism, skepticism, pessimism, spirituality, inner conflict, Friedrich Nietzsche, photography, photo book, author's book, art book

TECHNICKÁ UNIVERZITA V KOŠICIACH
FAKULTA UMENÍ
Katedra výtvarných umení a intermédií

**ZADANIE
DIPLOMOVEJ PRÁCE**

Študijný odbor: **Umenie**
Študijný program: **Voľné výtvarné umenie**

Názov práce:

Chcela by som byť nihilistka.
I would like to be a nihilist.

Študent: **Bc. Kristína Roxerová**
Školiteľ: **Mgr. Lenka Jakubčáková, PhD.**
Školiace pracovisko: **Katedra výtvarných umení a intermédií**
Konzultant práce: **Mgr. Rastislav Rusnák, PhD.**
Pracovisko konzultanta: **Katedra teórie a dejín umenia**

Pokyny na vypracovanie diplomovej práce:

Rešerš teoretických a umeleckých zdrojov, zorientovanie sa v problematike, hľadanie kontextov.

Osnova, kategorizácia, koncept, zadelenie do kapitol.

Teoretický výskum a jeho formulovanie - do konca januára 2023.

Praktický umelecký výskum a explikácia - priebežne v podobe skíc, makiet, textov a iných materiálov - do konca marca 2023.

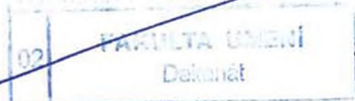
Finálny výber a návrh inštalácie/prezentácie diela: do konca apríla 2023.

Samotná realizácia diela vo výstavnom priestore: máj 2023

Jazyk, v ktorom sa práca vypracuje: slovenský

Termín pre odovzdanie práce: 12.05.2023

Dátum zadania diplomovej práce: 31.10.2022

prof. Ing. Tibor Uhrín, ArtD.
dekan fakulty

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem, že som celú záverečnú prácu vypracovala samostatne s použitím uvedenej odbornej literatúry.

Košice, 12.5.2023

Vlastnoručný podpis

Pod'akovanie

Velká vd'aka patri vedúcej tejto diplomovej práce Mgr. Lenke Jakubčákovej, PhD., za cenné rady a inšpiráciu. Za podnety ďakujem aj Mgr. Rastislavovi Rusnákovi, PhD.

Obsah

I.	Úvod	11
	I. I. Predslov	12
II.	Filozofia a myšlienkové operácie	15
	II. I. Nihilizmus	15
	II. I. I. Dejiny nihilizmu	16
	II. I. II. Čo nie je nihilizmus	19
	II. I. III. Podkategórie nihilizmu	20
	II. I. IV. Osobnosti nihilizmu	22
	II. I. V. Nihilizmus a výtvarné umenie	25
	II. II. Príbuzné témy nihilizmu	27
	II. III. Spiritualita	28
III.	Znecitlivenie zmyslov	35
	III. I. Vedomie, vzdelanie	35
	III. II. Emocionálna inteligencia	36
	III. III. Digitálny minimalizmus	37
	III. IV. Umenie robiť nič	38
	III. V. Smrť (a život)	39
IV.	Fotografická autorská kniha (praktická časť diplomovej práce)	40
	V. Záver	43
	Zoznam obrázkov	44
	Zoznam zdrojov použitej literatúry	44

I. Úvod

„Chcela by som byť nihilistka“ je vyslovením prania pre znecitlivenie zmyslov a oslobodenie myslenia od všetkých hodnôt a významov na ceste za ničotou a ničím. V práci skúmam nihilizmus, definície nihilizmu komentujem ich o moje vlastné pocity z nich a prípadne s nimi súhlasím alebo nesúhlasím. V nihilizme nachádzam vlastné smerovanie, ktoré je avšak kvôli komplexnosti celého filozofického smeru veľmi tekuté a neurčité. Ide skôr o vlastné pomyselné vymedzenie si subjektívnych zmyslov a hodnôt. Po nihilizme prichádzajú variácie nihilizmu a smery podobné nihilizmu, ktoré sú v určitých sférach konkrétnejšie. Spiritualita je druhou rozsiahlou témou v myšlienkových operáciách, v ktorej nachádzam veľa spojitostí a subjektívnych hodnôt, ku ktorým sa avšak stále neviem úplne pripútať. Otvorenosť a akási snaha o nestrannosť pokračuje aj v téme znecitlivenia zmyslov, kde opisujem dôvody a spôsoby spájania tém, ktoré mi napomáhajú dosiahnuť stav ničoty. Poslednou opísanou témou je praktická časť diplomovej práce, ktorá bude mať podobu fotografickej autorskej knihy ako výsledok skúmania a spoznávania spomenutých tém s ohľadom na vizuálnu stránku digitálnej fotografie a ručné viazanie kníh.

V dnešnej dobe, ktorá je veľmi rýchla, rušná, plná zbytočných informácií a stimulov je priahnutie po spomalení, ukludnení a ničote pomerne bežná. Každý si avšak určí vlastnú cestu, ktorou sa človek uzemní. Môže sa jednať o pohyb na čerstvom vzduchu, meditáciu, kultivovanie mysle a vedomostí alebo v mojom prípade o štúdium konkrétnej filozofie ktorá nadväzuje na ničotu.

V práci chcem vyriešiť alebo aspoň načrtnúť a opísať problém konfliktu nihilizmu a subjektívnych hodnôt a pohľadov. Kritický pohľad sa postupne vytratí a premení sa na blízky opis jednotlivých tém a postaví tak základy pre dosiahnutie stavu nihilizmu.

I. I. Predslov

Encyklopédie boli v detstve môj preferovaný typ kníh. Zbožňovala som ich. Dokázala som sa v nich strácať a nachádzať aj hodiny každý deň. Fascinovalo ma, že ilustrácia opisuje preberanú tému a sprievodný text dáva videné informácie do kontextu a upresňuje ich. Je to dokonalá súhra informácií sprostredkovaných vizuálne aj verbálne. Páčili sa mi podobné vlastnosti jednej čeľade zvierat a zároveň aj to, že každý jednotlivý druh sa niečím odlišuje. Vždy tam bola prítomná spojitosť v celku medzi jednotlivcami.

Neskôr, keď som sa rozhodla študovať na strednej umeleckej škole, začala som výrazne vnímať spojitosti tém v živote a vďaka charakteru výučby ich aj využívať. Napr. pri takom zátiší vanitas ako reprezentácii pozemského pomínelného života čeliacemu istému koncu — smrti. Klasická lebka je spájaná väčšinou s hmotnými rozmarmi ako sú alkohol, šperky, dekorované látky. Tie sa do hrobu s nami nedostanú. Lebku sme kreslili už predtým, než sme kreslili zátišie vanitas. Pre každého umelca je potrebné ovládať anatómiu lebky. Nadväzuje na ňu takmer celé štúdium a teda najmä predmety využívajúce techniky kresby, maľby, animácie, grafického alebo aj odevného dizajnu. Lebka je základ alebo akási spodná vrstva hlavy — portrétu či busty alebo aj súčasť celku ako figúry. Je to miesto na našom tele, ktoré skrýva presne tú jednu vec, ktorá nás odlišuje od ostatných žijúcich cicavcov na planéte. Ak sa niekto chce venovať umeniu, je nutné ovládať všetky tieto esenciálne záležitosti ako celok aj detaily. Okolo lebky, hlavy, portrétu, figúry a podobne sa točí mnoho preberaných tém nielen na umeleckých školách.

Ak by som mala vymenovať všeobecnejšiu spleť informácií, ktorá ma výrazne zasiahla, určite by to bola klimatická kríza. Dlhú som sa venovala v mojich výtvarných prejavoch výhradne jej, nakoľko ma neskutočne trápí, a to zo mňa určite hovorí aj klimatická úzkosť. To, ako na tom dnes sme my ako druh a naše prostredie, naša planéta, má hlboké korene v našej činnosti. Dejiny klimatickej krízy síce nesiahajú hlboko do minulosti, ale za to sú veľmi výrazné za obdobie antropocénu. Mnoho zásadných vecí sa udialo len za posledných 100 rokov a do najbližších 30 ich budeme intenzívne pociťovať všetci bez ohľadu na to, kto sme, kde bývame, aké máme sociálne zázemie, vierovyznanie a iné danosti. To, že nám posledné leto bolo tak teplo, spadá do tejto splete. To, že sa zrazu u nás bežne vyskytujú cudzie druhy rastlín či zvierat, tam patrí taktiež. Všetko sa deje kvôli niečomu. No vnímam, že tento problém je veľmi neoblúbený a pre kompetentných nerelevantný a tak nie je riešený. Môžeme my mať odborníkov napríklad v Európskom parlamente na ekológiu, ktorí nás varujú a dávajú nám aj realizovateľné návrhy na zmeny a následné riešenia, no čo z toho, keď to nie je výhodné pre niekoho politickú alebo kapitalistickú hru a tým pádom sa to nedostane ďalej ako len do odprezentovaného návrhu.

Celé roky sa vo mne zbiera veľké množstvo informácií, ktoré sa stále učím filtrovať, zatrieďovať a pracovať s nimi. No úprimne som z toho unavená a frustrovaná. Strácam nádej a cítim, že som blízko vlastných hraníc. Po čase však nachádzam novú alebo znovuobjavujem starú perspektívu. Viem, že my ľudia sa radi držíme tých zlých informácií a zapisujú sa nám z viacerých dôvodov do pamäte častejšie a hlbšie ako tie „dobré“ (jedna z možných teórií je, že hnev je pomerne intenzívna emócia a tá podnecuje toto ukladanie spomienok spolu s výraznou emóciou jednoduchšie, než fádne zážitky bez pocitov alebo len s miernym prežívaním). Aj preto by som chcela byť nihilistka. Alebo aspoň mať takú funkciu na tlačítko. Chcem niekedy vypnúť a nič neriešiť, nič nebrať vážne, nič nepovažovať za podstatné alebo hodné mojej pozornosti, energie či trápenia a ničomu neprisudzovať prílišný význam, ktorý by ma ťahal do strán alebo dole. Táto beznádej sa tiahne celým spektrom tém, ktoré sa ma dotýkajú viac aj menej. Aktuálny príklad je „housing kríza“ o ktorej sa u nás veľmi nehovorí, ale určite je citeľná už viacero rokov. Je to taký stereotyp, ktorý sa dokonca spomína aj v niektorých učebniciach anglického jazyka na stredných školách, že väčšina mladých Slovákov žije s rodičmi kvôli tomu, že si nemôžu dovoliť vlastné bývanie. Predošlé generácie dostali či skúpili väčšinu nehnuteľností za výrazne nízke ceny, na ktorých momentálne dobre ryžujú prenajímaním a ja sa musím rozhodnúť, či chcem zaplatiť nájom alebo si kúpim topánky na zimu do lesa, pretože tie moje staré sa už nedajú opraviť siedmy rok po sebe.

Čiastočné znecitlivenie zmyslov alebo úľavu od tohoto trápenia nachádzam v úzkom spektre vecí a činností. Ide klasicky o koníčky, ktoré mi prinášajú radosť (alebo len fyziologicky aktivujú hormóny, ktoré presvedčia môj mozog o tom, že som šťastná a spokojná) alebo o takzvané „self care“ rituály, akými sú prechádzky v prírode či bezcieľne tvorenie. Tieto rituály sú v dnešnej kapitalistickej dobe často spájané s určitými hmotnými vecami, bez ktorých to podľa spoločnosti snád ani nie je platný pokus. Veď čo by to bolo za meditáciu, ak si pred tým bielou šalviou nevydymíte priestor, v ktorom žijete, pri meditácii nemáte na sebe nové značkové športové oblečenie a nesedíte na podložke aspoň za 80€? Má vôbec tá prechádzka v lese zmysel, ak si tam na seba nevezmete nové topánky a neodfotíte sa s Vašou profesionálnou výstrojou do prírody na sociálne siete a nezájdete si po tom novým veľkým autom niekde do reštaurácie za odmenu? Nemyslím, že tieto choré kapitalistické predsudky sú výhradne vo virtuálnom priestore sociálnych sietí. Vnímam, že sa to prevalilo aj do nášho bežného reálneho života a do každej sféry v ňom. Úplne nám uniká pointa. Uniká nám práve tá myšlienka, náš vlastný zážitok, naše osobné pocity, dobro a celkovo ľudská zložka skúsenosti. Často sa ľudia pokúšajú o objektívne definovanie pojmov starostlivosti o seba či duševného zdravia a zabúdajú pri tom na to, že každý je iný. Prečo by milý akt voči sebe nemohlo byť aj to, že ten prichádzajúci hovor od človeka, ktorý nie je môj obľúbený, jednoducho nezdvihnem? Budem sa naozaj starať o seba až vtedy,

keď budem pravidelne meditovať, chodiť na jógu, behať, jesť mikrozeleninu a otužovať sa?

Určite sú všetky tieto aktivity príjemné a prínosné, ale nemusím sa na ne momentálne cítiť a tak ich potenciál pre zlepšovanie zdravia prenechám tým, ktorým to v tom momente sedí a cítia sa pri ich vykonávaní duševne naplnení. Každý by mal vnímať svoje vlastné hodnoty a pravdu, lebo tie v univerzálne platnej verzii pre všetkých neexistujú.

Niekedy ma tieto veci dokážu úplne paralyzovať, ale potom sa vrátim späť do reality a uvedomím si, že všetko je v hlave. Ale stále by bolo pre mňa výhodnejšie veriť v ničotu, byť nihilistkou. Niekedy je totiž veľmi náročné si v situáciách uvedomiť a spomenúť si na to, že to môže byť životná lekcia a priestor pre osobný rozvoj, ktorý je ultimátne práve tá moja ľudská skúsenosť, najmä ak to zasahuje do nažívania, pokoja, sebahodnoty či práv mňa a mojich blízkych.

V tejto práci sa budem zaoberať témami, pre ktoré by som sa chcela nihilistkou stať, tézami, prečo ňou ešte nie som a pravdepodobne ani nikdy nebudem. Pokúsim sa priblížiť moje subjektívne vnímanie a nebudem sa pokúšať o objektívnu pravdu.

II. Filozofia a myšlienkové operácie

Celá práca sa opiera o nihilizmus. Vnútorňý konflikt túžby po odľahčení a nádeji je spôsobený tekutosťou pojmov a celkových hodnôt života. Nihilizmus je vnímaný ako pesimistický, cynický alebo apatický smer, ale vnímam v ňom najmä jeho otvorenosť, nezávislosť, istú formu vnútornej slobody a ňou následný spojený možný optimizmus. Ako aj ostatné druhy myšlienkových pochodov, nihilizmus má príbuzné smery, v ktorých sa nachádzajú alebo minimálne zdajú byť podobnosti, o ktorých sa diskutuje v rôznych filozofických a intelektuálnych kontextoch a neustále prebiehajú ich interpretácie. Pre potreby tejto práce opíšem mnou vnímané kvality preberaných filozofických a duchovných kontextov, doplním ich o moje subjektívne vnímanie. V texte sa vykryštalizuje aj odôvodnenie a začne následná stavba základu rozhodnutia sa práve pre nihilistické smerovanie hodnôt.

II. I. Nihilizmus

Nihilizmus je jedným z konceptov, ktorého významom sme si viac-menej všetci istí, až kým nie sme požiadaní o jeho definíciu a aj tu sa krásne ukazuje potreba subjektívneho názoru na existujúcu tému. *Nihil* v latinčine znamená „nič“ a -izmus je „ideológia“. Pri spájaní týchto dvoch pojmov sa zdá, že sa navzájom odpudzujú, prvý chce vyvrátiť význam druhému a vice versa. Pojem „ideológia ničoho“ môže znieť ako nonsens. Pokiaľ niekto povie, že „verí v nič“, nie je to oveľa viac nápomocné než keby nám vysvetľoval, že viera v niečo navrhuje, že tu je niečo, v čo sa dá veriť, ale ak to *niečo* je *nič*, potom tu nie je niečo, v čo by sa dalo veriť a v tomto prípade viera v nič je opäť len seba-vyvracajúca idea. Tento problém identifikoval filozof Jerry Seinfeld na jeho prvom stand-up vystúpení na *Late Show with David Letterman*.¹ „Ničota sa rýchlo stane niečím hneď, ako sa o nej začneme pokúšať rozprávať. A napriek tomu o tom hovoríme celý čas. „Čo si robil?“ „Nič“. Výmeny ako tieto sú tak bežné, že sa stali akýmsi reflexom, nakoľko často odpovedáme na všedné otázky s odpoveďou, „Nič“.“²

Nihilizmus je uhol pohľadu na svet, ktorý ponúka teóriu, že zmysel života a hodnoty nemajú daný význam, účel alebo akúkoľvek inú vnútornú hodnotu. Nihilisti odmietajú a spochybňujú tradičné morálne, náboženské a sociálne systémy a majú skeptický a cynický pohľad na objektívnu pravdu alebo absolútne hodnoty. Rozpráva o filozofii ničoty. Tá sa v našich životoch

¹ Gertz, Nolen: Nihilism, s. 4

² Gertz, Nolen: Nihilism, s. 5

vyskytuje pomerne bežne, niekedy v malých zanedbateľných dávkach, ktoré sa však vedia stať stredobodom záujmu, ak im venujeme pozornosť.

Nihilizmus je pre mňa skôr taký tichý protest alebo vnútorné nastavenie vnímania okolia, ktoré umožňuje jednotlivcovi nepridávať prílišnú hodnotu na náročné témy a tak sa môže chrániť pred preťažením alebo vyhorením. Je to forma negácie či filtrovania subjektívne nepodstatných informácií. Odmietavo nazerá a spochybňuje realitu, čo je súčasťou kritického myslenia. Byť nihilistom pre mňa neznamená bezohľadné ignorovanie druhých alebo úplnú stratu zodpovednosti voči okoliu. Vzhľadom na minulosť sa však nihilizmus môže vnímať veľmi negatívne najmä kvôli spájaniu s násilím a podobnosťiam s anarchiou. Pre porovnanie o dve podkapitoly ďalej opíšem podobnosti a rozdiely týchto dvoch tém, no v tejto práci sa budem sústreďiť na to prázdno, ničotu a vnútornú rezignáciu. Táto práca nie je manifestom nenávisti, násilia či terorizmu. Táto práca je vyslovenie želania pre znecitlivenie zmyslov na osobnej a myšlienkovej úrovni v znamení vlastného pokoja a mieru bez ohrozovania a obmedzovania iných.

II. I. I. Dejiny nihilizmu

Pri pohľade na minulosť nihilizmu je potrebné spomenúť politické hnutie v Rusku, ktoré sa identifikovalo ako „Nihilisti“. 30. júna 1881 Wendell Phillips, v tom čase 70-ročný, prednášal a opodstatňoval nihilizmus na Harvardskej univerzite. Krátko po jeho smrti po ňom pomenovali sídlisko v Minneapolise, školy v Chicagu a Washington, DC boli po ňom pomenované, odmeny na Tufts na Harvarde boli po ňom taktiež pomenované a vystavili jeho sochu v Bostonskej verejnej záhrade. Táto socha deklaruje že Wendell Phillips bol „prorokom slobody“ a „bojovníkom za otrokov“. Aj napriek tomuto všetkému jeho prednáška na Harvarde nemala v tom čase dobré ohlasy a bola označená ako „zvláštna pre Harvardské uši - divná a zvrátená“ pravdepodobne kvôli jeho spomenutému argumentu: *„Nihilizmus je spravodlivý a čestný odpor ľudu zdrveného pod železnou vládou. Nihilizmus je dôkazom života ... posledná zbraň obetí zadusených a spútaných pod všetkým odporom. Je to jediný prostriedok zdrveného ľudstva na to, aby sa utláčateľ chvel. ... Vážim si nihilizmus, nakoľko z ľudskej prirodzenosti vykupuje formu podozrenia toho, že je úplne obavný, zložený s bezcitných utláčateľov a spokojných otrokov. ... Toto je to jediné čo Američan, dieťa 1620 a 1776, si môže z nihilizmu vziať - akékoľvek iné znepokojenie a mätenie etiky našej civilizácie.“*⁵ Aj dnes môžu tieto slová pôsobiť divne a zvrátene. Veď prečo by niekto nielen bránil nihilizmus, ale taktiež aj

⁵ Gertz, Nolen: Nihilism, s. 2

zastával názor že jediný možný uhol pohľadu, ktorý môže mať Američan na nihilizmus je to že, je spravodlivý a čestný? Fakt, že Phillips odkazoval na politické hnutie v Rusku z tohoto robí ešte viac mäťúcu záležitosť. Ruskí Nihilisti sa totiž to snažili zvrhnúť to, čomu hovorili utláčateľský a tyranský režim a práve preto ich abolicionista Phillips podporoval. Ich plánom na dosiahnutie tohto cieľa bolo zničiť spoločnosť ako celok s víziou vybudovania úplne novej spoločnosti od základov. Z počiatku v zámere deštrukcie spoločnosti obhajovali likvidáciu spoločenských praktík a tradičných hodnôt, akými boli napríklad súkromné vlastníctvo, manželstvo či náboženstvo. Keď však obyčajné obhajovanie nestačilo, svoj plán venovali atentátu.

Niekoľkokrát sa pokúšali zavraždiť cára Alexandra II., čo sa im nakoniec podarilo 13. marca 1881, čiže niečo približne okolo troch mesiacov pred Phillipsovou prednáškou.

To, čo myslíme nihilizmom v bežnom význame a to, čo tým mysleli ruskí Nihilisti nie je totožné, ale taktiež to nie je úplne odlišné. Keď použijeme slovo „nihilizmus“ dnes, zrejme nemyslíme na to že sa niekde chystá atentát. Pravdepodobne nás skôr trápi to, že ľudia majú sklony ku deštrukcii a sú proti spoločnosti. Dovolím si tvrdiť, že pokiaľ sa ku nihilizmu pridáva násilie v akejkolvek forme, už je to akási forma nihilistickej anarchie alebo všeobecne násilia. Ľudia, ktorí premýšľajú o filozofii, zmysle života, hodnotách, objektívnej a subjektívnej pravde, sa vyjadrujú bez ohrozenia života ostatných. Veria v ničotu života, hodnôt a samých seba. Ak sa niekto chová tak, že pri tom obmedzuje a ohrozuje niekoho druhého, už sa nezaobera filozofiou ale násilím. *„Veriť v nič v tomto zmysle by nevyžadovalo špecifickú vieru o ničote, ktorú by sme vedeli identifikovať, ale namiesto toho žijeme životy, ktoré sú v súlade s presvedčením, že život je nič. Nihilizmus ako ideológia ničoho by neznamenal, že by sme sa pridržiavali rozpoznatelného systému presvedčení o ničote, ale skôr to, že presvedčenia, ktoré máme, alebo si myslíme, že ich máme, sú ekvivalentné ničomu.“⁴*

Komplexnejšia časť dejín nihilizmu sa vynára pri pohľade na filozofov, ktorých práce majú podiel na jeho dnešnom chápaní. Slovo „nihilizmus“ pochádza z osemnásteho storočia a diskutuje sa o tom, že ako prví ho použili nemeckí myslitelia ktorí sa zaoberali metafyzikou osvietenstva. To, čo však nihilizmus predstavuje, sa dá vystopovať až do historickej éry otca filozofie Sokrata. **Sokrates** navádzal ľudí na spochybňovanie ich vlastných hodnôt a za to bol popravený. Platón pokračoval v šírení jeho myšlienok cez dialógy a vytvorenie Akadémie pre učenie druhých myslieť a argumentovať tak, ako to robil Sokrates. Platónov najznámejší žiak, **Aristoteles**, oponoval nazeraniu Platóna. Kritika na jeho konzervatívne politické názory pomohla pozmeniť smerovanie filozofie, od vyzývania ľudí na spytovanie vlastných hodnôt, preč na sústredenie sa formovania dôslednej koncepcnej analýzy. Jeho metódy a ideí dominovali intelektuálnemu

⁴ Gertz, Nolen: Nihilism, s. 6

výskumu v Európe po celé stáročia. Francúzsky vojak, matematik a filozof **René Descartes** bol vyučený v Aristotelovej tradícii, no nebol stotožnený a spokojný so scholastikou, ktorá je spojením Aristotelovej filozofie a kresťanskej teológie. Domnieval sa, že to, čo sa považovalo za poznanie, sa nemohlo prijať ako poznanie, pokiaľ by sme si neboli úplne istí základov daných tvrdení. Kým Sokrates žiadal overenie základov vedomostí skrz diskusiu, Descartes presadzoval introspekciu najmä vo forme meditácie. Ďalším výrazným nasledovateľom bol škótsky filozof **David Hume**. Ten prirovnával filozofiu k umeniu v duchu toho, že musíme prijať, že naše filozofické argumenty sú stavané viac na estetike než na racionalite. Napísal mnoho zaujímavých myšlienok, ktoré sa výrazne podieľajú na dnešnej podobe nihilizmu.

Bol to práve Hume, kto Immanuela Kanta prebudil z „dogmatického spánku“. **Kant** bol inšpirovaný výzvou oživenia poznania na nových základoch. Podľa neho Hume pochybil v použitých metódach empirizmu. Presadzoval, že nemôžeme začať práve skúsenosťou, nakoľko nie sú nič, čo máme, ale sú nič, čo vytvárame. Kantova odpoveď na epistemologický nihilizmus otvorila dvere existencionálnemu nihilizmu, ktorý by sme mohli nazvať aj politickým nihilizmom (presvedčenie o tom, že tradičné ľudské hodnoty sú bezvýznamné nakoľko sú opakom úprimnej ľudskej slobode). Táto forma nihilizmu sa stala populárnou aj v Nemeckej, Anglickej a Ruskej a tak sa začali vyskytovať literárne postavy, ktoré odmietali čokoľvek ľudské v nasledovaní vyššieho zmyslu. Goetheho *Faust* (1808), Byronov *Manfred* (1817) a Turgenjevovi *Otcovia a deti* (1861) zobrazovali protagonistov hľadajúcich slobodu v podobe prekonávania ľudských záväzkov.⁵ Okolo obdobia ruských „Nihilistov“ to bol práve Friedrich Nietzsche, ktorý podobne tvrdil „Čo tá nezabije, to tá posilní“⁶

Friedrich Wilhelm Nietzsche je nemeckým filozofom najviac spájaným s nihilizmom. Venoval sa širokému spektru oborov tém a vyformoval mnohé dnešné podoby a odpovede nihilizmu. Významne rozvinul témy viery, boha a moci. Na škole sa venoval jazykovede a jeho kariéra mala smerovať ku filológii. Ako 25 ročnému mu na Univerzite mesta Basel chceli dať funkciu, no jeho zdravie a kontroverzný charakter publikácií mu nedovolili udržať si akademickú funkciu. Po zvyšok svojho života cestoval po Európe a hľadal pre seba miesto, kde by sa mu lepšie dýchalo, metaforicky aj doslovne. Predtým, než umrel, jeho sestra pozbierala jeho poznámky a vydala ich po jeho smrti v knihe s názvom *Vôľa k moci*. Práve z tejto knihy si môžeme spraviť aspoň približný obraz o jeho mienenej definícii nihilizmu. História nihilizmu Nietzschem nekončí.

⁵ Gertz, Nolen: Nihilism, s. 36

⁶ Gertz, Nolen: Nihilism, s. 36 podľa Nietzsche, Friedrich: „Twilight of the Idols,“ v The Portable Nietzsche, ed. Walter Kaufmann (New York: Viking Penguin, 1954), s.467

II. I. II. Čo nie je nihilizmus

Po tom, čo som sa pokúsila aspoň približne vysvetliť objektívne a subjektívne chápanie pojmu nihilizmus, sa môže zdať, že takmer čokoľvek môže byť nihilizmus. Z toho by sa dalo vyvodiť, že vlastne nič nie je nihilizmus. V záujme ponechať nihilizmus ako koncept s konkrétnym významom je nevyhnutné odlíšiť ho od konceptov, ktoré sú často spájané s nihilizmom.

Pesimizmus je beznádej, na druhej strane rieky stojí optimizmus s nádejou. Byť pesimistom znamená spytovať celkový význam vecí a nazerať na svet ako na poloprázdy pohár. Pesimizmus je temný a depresívny, ale taký nie je nihilizmus. „... *niečo alebo všetko z tohto nás môže naviesť buď ku nihilizmu alebo pesimizmu. Napriek tomu, kde sa tieto dve cesty rozdeľujú, je nad otázkou, či budeme prebývať na našom zúfalstve alebo sa pred ním schováme. Byť s pesimistom znamená to, že viete že ste s pesimistom. Ale môžete byť s nihilistom a nemať o tom ani potuchy. Vlastne aj vy môžete byť nihilistom a nemusíte o tom vedieť. Taký nedostatok povedomia je pointou nihilizmu, nakoľko nihilizmus je celý o skrývaní sa pred zúfalstvom než prebývaním nad ním.*“⁷ Nihilizmus má práveže bližšie k optimizmu. Vidieť poloplný pohár by znamenalo, že by sme mali byť radi za to, čo ostalo, než sa sústrediť na to, čo tam už nie je. „*Ale byť šťastným s tým, čo máme, môže byť taktiež spôsob ako ostať spokojný, cez ignoráciu toho, čo chýba, aby sme predišli hľadaniu potreby zmeny.*“⁸

Cynizmus z gréckeho *kynikos* znamená „ako pes“ alebo „psie“ alebo presnejšie niekto, kto žije cynickou filozofiou ostáva spojený s prírodou namiesto toho, aby sa videl ako súčasť sociálnej konštrukcie. Cynici sa pozerajú na spoločnosť ako na niečo neúprimné a vnímajú ľudí, ktorí tvoria spoločnosť ako falošných a najhorších. Morálka je v tomto uhle pohľadu obyčajná pretváarka aj pri tom, keď si ľudia chcú navzájom pomáhať. Cynici chcú pomáhať len sebe. Nie je to ani tak o tom, že život nemá zmysel, ale že práve to, čo ľudia tvrdia o živote nemá zmysel. Idea toho, že by sme mali v ľuďoch vidieť to dobré, je pre nich sa smiech. „*Cynik sa prezentuje ako realista, ako niekto, komu záleží na vlastných činoch a nie úmysloch, ktoré sa sústreďia na to, čo by ľudia radšej robili než čo ľudia túžia dosiahnuť, niekto, kto si pamätá nesplnené sľuby minulosti v úmysle vyhnúť sa pádu do víru sľubov budúcnosti odsúdených na neúspech.*“⁹ Dystopické pohľady sú aspoň sústredené na tento svet, pričom utopické scenáre, sú už len z definície, prisúdené neexistujúcemu svetu. Prirovnať tak tento prúd ku nihilizmu je samo o sebe cynické. Nihilisti vnímajú sociálnu spoločnosť a nedegradujú ju pod vlastný subjekt.

⁷ Gertz, Nolen: Nihilism, s. 60

⁸ Gertz, Nolen: Nihilism, s. 63

⁹ Gertz, Nolen: Nihilism, s. 67

Ak je niekto **apatický**, je bez pátosu, čiže bez pocitu či túžby. Byť apatickým znamená byť vnímaný ako bez záujmu o čokoľvek po celý čas. Pesimista cíti zúfalstvo, cynik vníma pohrdanie, ale apatický človek neprežíva nič. Môže to byť osobný postoj alebo vlastnosť. V oboch prípadoch apatický človek vyjadruje vlastné pocity a nerobí závery o tom, ako by sa mali cítiť či necítiť ostatní. Nezáleží im na tom, že iným ľuďom na niečom záleží. Apatia braná ako niečo negatívne a nazvať niečo apatické je urážkou. „*Napriek tomu, nestarať sa nie je to isté ako starať sa o nič. Apatetický človek nič necíti. Ale nihilista má pocity. Je to len o tom, že nihilista má pocity pre niečo, čo je samo o sebe ničím.*“¹⁰ Nihilisti môžu mať empatiu. „*Lútosť je nihilistická, pretože nám umožňuje vyhýbať sa realite, napríklad tým, že nám umožňuje cítiť, že sme na tom lepšie ako tí, ktorí potrebujú pomoc. V dôsledku toho sa môžeme vyhnúť tomu, aby sme si uvedomili, že sme mali možno len viac šťastia alebo sme viac privilegovaní.*“¹¹

II. I. III. Podkategórie nihilizmu

Otvorenosť nihilizmu ponúka možnosť kategorizácie na rôzne špecifickejšie typy, ktoré sa sústreďujú na určité aspekty bytia. Konkrétne ide o existencionálny, morálny, metafyzický a epistemologický.

Existencionálny nihilizmus sa sústreďí na **nezmyselnosť** či **nedostatok vlastného účelu v ľudskej existencii**. Hovorí o tom, že život nemá žiadny daný zmysel a tak si jednotlivec musí vytvoriť svoje vlastné subjektívne vnímanie významov a hodnôt. Neverím, že nám ľuďom ako druhu obývajúcemu túto planétu bol daný jeden jediný univerzálny zmysel života. Je to podľa mňa aj celkom neslušné si niečo také myslieť. Už len z rešpektu voči iným kultúram alebo jednotlivcom s inými hodnotami nemôžeme určovať čo je to správne a čo by sme mali všetci nasledovať. Priemerný životný účel cis-heterosexuálneho bieleho muža je silno pretláčaný a šírený vo svete a tak si o ňom vieme vytvoriť obraz, pričom túto obohranú pieseň si máme tendenciu privlastňovať alebo považovať za svoju a súhlasiť s ňou. Je to v našej náture chcieť byť populárny, milovaný a patriť niekde a ak vidíme niekoho úspešného, chceme byť ako on. Toto napodobovanie vnímam však len ako veľmi povrchovú a nestabilnú záležitosť bez základov. Ak už si chceme vytvoriť vlastnú subjektívnu realitu, musíme siahnuť hlboko do seba. Človek v akomkoľvek bode života si tento vlastný účel môže určiť, pozmeniť alebo úplne vymeniť za iný a je fajn, ak má každý ten svoj ušitý na mieru.

¹⁰ Gertz, Nolen: Nihilism, s.70

¹¹ Gertz, Nolen: Nihilism, s. 71

Morálny nihilizmus popiera existenciu **daných morálnych hodnôt** a princípov. Podľa neho sú morálne nároky a etické systémy v konečnom dôsledku bez akýchkoľvek základov. Morálka a etika sú špecifické pre náš ľudský druh. Ak by aj nejaké rastliny či zvieratá mali niečo, čo sa podobá na morálny či etický systém tak by nemohol byť totožný s tým ľudským. Verím, že dodržiavanie určitých systémov a nasledovanie pokynov v duchu morálky nám vie naše bytie zjednodušiť alebo aj spríjemniť ale jej základy nie sú ničím podchytené. Existujú špecifické dané etiky pre určitých ľudí, väčšinou v reprezentatívnej funkcii, ktoré pomocou psychológie dokážu byť účinným nástrojom ale nič univerzálne neexistuje. Tak, ako je právo na život základným ľudským právom, tak to nemusí rešpektovať niekto iný, nejaký človekom umelo vytvorený systém alebo aj sám konkrétny jednotlivec. Je fajn, ak sa však aspoň približne dodržiavajú konkrétne postupy pre určitú skupinu ľudí v záujme ochrany života pred nadbytočnou tiažou. Myslím, že morálka a etika nám pomáhajú nepridávať do života nadbytočné problémy no žiaľ ani jedna z nich nie je, a pri náture ľudí ani nikdy nebude, pevne stanovená a už vôbec nie dodržiavaná.

Metafyzický nihilizmus mi je oproti vyššie spomenutým vzdialenejší, ale som otvorená jeho filozofii o tom, že neexistuje **žiadna základná realita** alebo **konečná pravda**. Podľa neho sú tieto pojmy len iluzórne a nezmyselné. Spochybňovať svoje zmysly a vnímanie reality je pre mňa, človeka ktorý sa pohybuje v poli umenia, nie až tak veľmi blízke. Vnímam to však aj ako skvelú tému a potencionálny priestor pre úplne nové vnímanie umenia, kultúry a všetkých ostatných vecí ktoré tešia naše zmysly. Ak je to všetko len ilúzia, tak je naozaj prepracovaná. Určite nevnímam každý rovnakú realitu rovnakým spôsobom, ale každý človek je určitou formou interpretácie istej reality alebo vesmíru a tak každý jeden z nás vytvára taký svoj vlastný malý vesmír, galaxiu našich informácií z vnemov a vnútorných hodnôt. Otvorenosť a abstraktný charakter metafyzického nihilizmu mi je však veľmi prívetivý. Spochybňovať treba naozaj všetko, aj to, čo vnímame ako samozrejmosť alebo sa nám to tak minimálne javí

Epistemologický nihilizmus odmieta existenciu **objektívneho poznania**. Táto vlna nihilizmu nadväzuje viacmenej na všetky ostatné a je tiež pomerne široká. Naše vnímanie sveta je obmedzené až chybné. Veď predsa sme len druh, ktorý aj napriek najzvráskavenejšiemu mozgu má fyzické a psychické obmedzenia. A samozrejme že naše vnímanie sveta je chybné. Sme poznačení všetkým, čo sa nám stane už pred našim narodením a po narodení to len pridáva na intenzite. Vnímanie máme ovplyvnené internými aj externými faktormi. Napríklad náš zrak, zmysel ktorý nám podáva najväčšie množstvo informácií, môže byť veľmi jednoducho ovplyvnený viditeľnosťou - svetlom, farbami, tvarmi, kontrastom či líniami v priestore v ktorom sa nachádzame, poprípade našimi vedomosťami, pocitmi alebo skúsenosťami. Môže sa nám zdať, že z diaľky vidíme niekoho, koho poznáme ale po priblížení sa zistíme že to je cudzí človek.

Práve tieto spojenia nedokonalostí našich schopností tela a mysle pozmeňujú poznanie a tak prispievajú k absencii objektívnych informácií. Tieto jemné odchylky však opäť vytvárajú experimentálny priestor pre výtvarné umenie a najmä pre fotografiu, ktorá pracuje so svetlom a jeho vnímaním. Ako ľudia sa môžeme len pokúšať o čiastočné vytvorenie menších objektívnych systémov vedomostí ako môžu byť pravidlá pravopisu, vzorce v matematike a chémii či pomenovávanie výtvarných javov umenia z minulosti. Práve v tieto malé sústavy pravidiel verím a vidím v nich určitú výplň medzier neprítomnosti objektívneho poznania. Cez poznanie sa dá ovplyvniť čokoľvek, ale objektívne poznanie neexistuje.

Vyskytujú sa aj iné podkategórie nihilizmu, ktoré sa sústreďia na konkrétnejšie či užšie okruhy tém ako litický nihilizmus alebo pasívny nihilizmus. Bez ohľadu na bod záujmu určitého prúdu nihilizmu v konečnom dôsledku všetky špecifiká jednotlivých druhov nihilizmu vytvárajú jedno veľké NIE, jednu nekonečnú negáciu a nespočetné množstvo otázok o pravde, realite a tak podnecuje spochybňovať nás samotných, naše zmysly, vnímanie, poznanie, vnútro, zovňajšok, všetko. Tieto postoje nie sú z časti odmietavé a z časti ničotné. Keď to všetko prejde niekoľkonásobne myšlienkovým sitom, vznikne z toho NIČ. Nihilizmus je pomerne zložitý a mnohostranný filozofický koncept a jeho interpretácia či vyjadrovanie môžu mať rôzne podoby a spôsoby. Aj napriek možným rozdielom v špecifických myšlienkach, argumentoch a interpretáciách o koncepte nihilizmu sa stále diskutuje vo filozofických kruhoch.

II. I. IV. Osobnosti nihilizmu

V skratke si dovoľím predstaviť najvplyvnejších mysliteľov filozofického skúmania nihilizmu, ktorí svojím dielom prispeli k jeho podobe v minulosti a ovplyvnili súčasnosť. Asi snáď najväčšie meno spájané s nihilistickými myšlienkami je **Friedrich Nietzsche**, ktorý pochádzal z Nemecka a žil v rokoch 1844 až 1900. Jeho rodnú krajinu a ľudí v nej však priam neznášal a dával to vo svojich prácach patrične najavo. Takmer celý život ho sprevádzali vážne zdravotné problémy, ktoré sa rokmi zhoršovali a posledné roky života mu všetko komplikovali. Jeho vyhlásenie že „Boh je mŕtvy“ z knihy *Radostná veda* (Die Fröhliche Wissenschaft) výrazne zarezonovalo vo svete a často sa na neho odkazuje aj vo výtvarnom umení. Kritizoval tradičné morálne a náboženské hodnoty. Podľa neho bol systém morálky a viery nepodložený a ide o vlastné vytvorené hodnoty a významy jednotlivcov vo svete bez daných významov. Okrem nihilizmu bol spájaný aj s nacizmom. Jeho sestra Elisabeth, ktorá sa o neho spolu s jeho matkou na konci života starali, upravila jeho prácu pre vyššiu kompatibilitu s nacistickou ideológiou. Ako výsledok sa dodnes vedú interpretácie o jeho kontroverzných častiach diela. Na rozdiel od jeho

sestry, odmietal nemecký nacionalizmus a bol proti antisemitským praktikám, a opisoval sa ako „dobrý Európan“. Nihilizmus nazval nejednoznačným, dvojzmyselným a rozdelil ho na aktívny nihilizmus - znamenie zvýšenej sily ducha a pasívny nihilizmus - úpadok a recesiu sily ducha. Ako bolo vyššie spomenuté, definícii nihilizmu sa venuje jeho dielo *Vôľa k moci*, z ktorého môžeme vnímať jeho definíciu nihilizmu - keď sa tie najvyššie hodnoty devaluujú, znehodnocujú, chýba cieľ a otázka „prečo?“ nenachádza odpoveď. Zomrel vo veku 55 rokov po dlhom období zdravotných problémov. Jednalo sa pravdepodobne o kombináciu faktorov, vrátane zlyhávania mozgu, syfilisu a vedľajších účinkov liekov, ktoré užíval. Nietzscheho vnímanie výtvarného umenia je pre mňa veľmi zaujímavé, pre túto prácu relevantné a budem sa mu venovať v nalsedujúcej podkapitole.

Ďalším nemeckým filozofom v tomto smere bol **Martin Heidegger**. Žil v rokoch 1889 až 1976. Dožil sa 86 rokov a zomrel vo Freiburgu na infarkt. Jeho kritika smerovala na modernú technológiu a jej vplyvu na ľudskú existenciu. Podľa neho technológia a modernosť môžu prispievať k pocitu nezmyselnosti a strate autentickej ľudskej skúsenosti. Tieto myšlienky boli pred ním a stále sú po ňom rozoberané a ide opäť o súbor tém, z ktorých si každý vyberie niečo to svoje, stále relevantné aj 47 rokov po jeho smrti.

Pokračujeme do Francúzska. Tu žil a tvoril **Jean-Paul Sartre** od 1905 do 1980. Vo veku 74 rokov umrel na opuch pľúc v Paríži. Jeho tvorba je silno existencialistická a v nihilistických témach skúmal ľudskú slobodu s dôrazom na ľudskú zodpovednosť vo svete bez daného všeobecného významu. Tvrdil, že si musíme vytvárať naše vlastné hodnoty a významy prostredníctvom svojich rozhodnutí a činov. Sartreho schopnosť pretaviť nihilistické myšlienky do prózy sú výnimočné a svedčí o tom jeho dielo *Hnus*.

Ďalším Francúzom je **Albert Camus**. Žil v rokoch 1913 až 1960. Dožil sa veku len 46 rokov, kedy zomrel na následky autonehody, ktorej sa zúčastnil ako spolujazdec. Auto šoféroval vydavateľ Michel Gallimard, ktorý pri autonehode taktiež zahynul. Camus mal na mieste vážne poranenia hlavy, ktorým podľahol. Vo svojej tvorbe sa venoval sa najmä spisovateľstvu a filozofii absurdizmu, ktorá zápasí s prirodzenou nezmyselnosťou existencie. Podľa neho musíme všetci čeliť absurdite života so vzdorom a odvahou a máme si vytvárať vlastné subjektívne významy a hodnoty.

Druhým francúzsky mysliteľom, hodnotným pre tému nihilizmu, je **Michel Foucault**. Narodil sa v roku 1926 a dožil sa 57 rokov, keď v 1984 v Paríži zomrel na problémy spojené s AIDS. Počas svojho pôsobenia sa venoval okrem filozofie aj histórii, politike, kultúrnym štúdiám a sociálnej teórii. Foucault sa považuje za jedného z najvýznamnejších a najvplyvnejších mysliteľov 20. storočia. Jeho skúmanie výrazne prispelo k téme moci, diskurzu a vedomostí celkovo. Napriek širokému záberu skúmaných aspektov spoločnosti sa jeho názory vyznačujú

odmietnutím tradičných pohľadov a používa termíny a pojmy, ktoré sa vymykajú tradičnému chápaniu a významu. Toto nové, iné nazeranie sa v jeho diele uplatnilo v pojmoch ako sú *archeológia, genealógia, disciplína, dispozitív* aj *sexualita*.

V jeho diele o moci vysvetľuje, ako moc nie je niečo, čo vlastní jednotlivci alebo skupiny ale nazval ju všadeprítomnou a produktívnou silou, ktorá je súčasťou štruktúry spoločnosti. Z moci sa tak stáva sila, ktorá je schopná pôsobiť na inú silu. To vytvára dynamiku vo vzťahu týchto dvoch síl, ktorá je nepredvídateľná a nič v nej nie je isté. „*Nikto si nemôže byť istý svojou mocou (a ako presvedčivo dokazujú dejiny), ani tyran, despota či diktátor.*“¹² Podľa neho moc nie je len represívna, ale je aj produktívna, nakoľko formuje spôsob, akým myslíme, cítime a konáme. Tak sa z moci stáva prostriedok manipulácie.

Zaslúžil sa o vznik konceptu diskurzu, odkazujúceho na systémy komunikácie, vedomostí a myslenia, ktoré formujú naše chápanie sveta a nášho miesta v ňom. Tvrdil, že diskurzy nie sú neutrálne, ale sú formované práve mocenskými vzťahmi a pomáhajú udržiavať a reprodukovat sociálne hierarchie.

V jeho štrukturalistickej teórii dejín poznania opísal pojem epistéma - invariantu poznania, princípu usporiadania, poriadku, ktorý vopred určuje, čím a ako sa bude naše myslenie zaoberať. Epistéma je určený priestor a spôsob poznávania, ktorá núti človeka myslieť práve týmto, a nie iným spôsobom. Naše myslenie, ktoré je len zdanlivo slobodné a nezávislé, sa drží danej osnovy ktorá mu umožňuje rozmyšľať a komunikovať o daných záležitostiach. Odchýlka môže nastať, pokiaľ sa vyskytne vymknutie či prekročenie daného poriadku. To zapríčiní túžbu eliminovať danú myšlienku, nakoľko sa v systéme javí ako nenormálna. Táto odchýlka je následne podrobovaná disciplíne a normalizovaniu, čo je ukážkou tenkou čiarou medzi poznaním a mocou.

Napriek tomu, že Foucault sa priamo nezameriaval na nihilizmus, niektorí vedci interpretujú jeho prácu tak, že má dôsledky na tému nihilizmu. To má pravdepodobne korene v tom, že jeho dielo bolo charakteristické odmietaním veľkých naratív či všeobecných systémov myslenia, ktoré by mali poskytovať univerzálnu pravdu o svete. Tieto naratívna považoval za problematické, nakoľko majú tendenciu zakrývať rozmanitosť a komplexnosť ľudskej skúsenosti či posilňovať utláčajúce mocenské vzťahy. Foucaultovo odmietnutie veľkých naratívov je interpretované ako odpoveď na problém nihilizmu, ktorý často reprezentuje práve odmietnutie a následný kolaps tradičných zdrojov hodnôt a významu vecí. Je mi veľmi blízke jeho zmýšľanie o dôležitosti

¹² Buraj, Ivan: Michel Foucault a jeho netradičné chápanie moci (K nedožitým osemdesiatinám jedného z najvýznamnejších francúzskych filozofov 20. storočia) in: FILOZOFIA. Roč. 61, 2006, č. 7. Dostupné na internete: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2006/7/533-546.pdf> s.536 [cit. 28.4.2023]

zanechania rozmanitosti ľudského poznania, cítenia a konania a nachádzam v ňom tú správnu terminológiu pre tak komplexné a zároveň aj tekuté témy.

Posledným spomenutým Francúzom bude **Jean Baudrillard**. Narodil sa v roku 1929 a dožil sa 77 rokov. V roku 2007 zomrel na rakovinu v Paríži. Venoval sa kritike, filozofii a je spájaný s postmodernizmom aj nihilizmom. Jedným z jeho hlavných bodov záujmu bola kritika spoločnosti. Reagoval na zlyhanie modernity a myšlienky osvietenstva, o ktorých tvrdil, že vyústili do sveta bez zmyslu a účelu. Tvrdil, že myšlienka pokroku bola výsledkom viery v dokonalosť ľudskej spoločnosti, čo malo za následok vytvorenie čoraz zložitejších a odcudzujúcich systémov moci a kontroly. Tento základný mýtus modernity a jeho kritika myšlienky pokroku boli kľúčovými príspevkami k nihilizmu.

Ako posledného spomeniem ruského filozofa a prozaika **Fjodora Dostojevskijho**, ktorý žil v rokoch 1821 až 1881. Trpel epilepsiou a emfyzémou a jeho stav sa zhoršoval, čo skončilo náhlým a masívnym krvácaním do pľúc v jeho 59. roku života. Jeho zásadné nihilistické premýšľanie zachytil vo svojom románe s názvom *Zápisky z podzemia*. Zaoberal sa skúmaním dôsledkov nihilizmu na jednotlivca a spoločnosť, objavoval potencionálny priestor pre psychologický a morálny úpadok vo svete absentujúcom zmysel a hodnoty.

II. I. V. Nihilizmus a výtvarné umenie

Koncept prieniku filozofického a umeleckého sveta je nám všetkým dobre známy. Verím, že za každým umením stojí minimálne náznak myšlienkových pochodov, ak nie celý komplex filozofických tém. Myslenie sa dotýka umenia v jeho plánovaní, priamo v tvorení a aj v interpretácii, osadenia do priestoru a podobne. Objavovať potenciál nihilizmu pre umenie, najmä to výtvarné, dáva pre mňa zmysel v tejto práci. Upevnenie cesty vyjadrovania sa skrz výtvarné umenie práve cez nihilizmus je pre mňa jednou z ultimátnych destinácií. Nihilizmus môže mať k umeniu blízko, ale aj ďaleko. Nihilisti sa prekvapivo pozitívne vyjadrovali o umení a prikladali mu vysokú hodnotu a významné schopnosti. Diferencovali tak iné aspekty života, ktoré sú skôr úpadkom a vyzdvihli potenciál umenia. „*Umenie je oveľa silnejšie ako poznanie, lebo umenie túži po živote, zatiaľ čo poznanie dosahuje ako svoj posledný cieľ skazu.*“¹³ Fakt, že sa takýmto spôsobom k umeniu vyjadrovali tí najvýznamnejší myslitelia nihilizmu, je veľmi významné pre túto prácu a aj pre mňa osobne. Je to jeden z dôvodov, prečo by som chcela byť nihilistkou a zároveň aj dôvod, prečo ňou nie som.

¹³ Nietzsche, Friedrich: *Myšlienky*, s.49

Martin Heidegger veril, že umenie má moc odhaliť pravdu bytia a zároveň aj vytvárať priestor pre autentickú, nefalšovanú existenciu. Potenciál umenia tak podľa neho schováva tú najúprimnejšiu a najčistejšiu formu existencie, ktorá môže vnieŤ do života výraznejšie formy nihilistického prežívania.

Vo vodách nezmyselnosti moderny tvoril aj Jean Baudrillard. Skúmal vplyv konzumnej, populárnej kultúry na súčasnú spoločnosť. Umenie mu tak poslúžilo ako kritika prázdnoty moderny. Silu vytvárať zmysel v absurdnom svete pripisoval umeniu aj Albert Camus.

Skupinovým počínom v tomto smere boli **The Situationist International**. Kolektív intelektuálov, umelcov a politických aktivistov vznikol v roku 1957 a sústredil sa najmä vo Francúzsku. Vyformoval sa zo širšieho hnutia avantgardných umelcov a mysliteľov, ktorí sa snažili kritizovať prevládajúcu kultúru a vytvárali nové formy umeleckého a politického vyjadrenia. Boli silne ovplyvnení marxistickými a anarchistickými myšlienkami a snažili sa kritizovať a transformovať vtedajšiu spoločnosť najmä čo sa týkalo kapitalistického systému, umeleckých a politických prostriedkov. Ich tvorba sa označuje taktiež aj ako nihilistické odmietanie hodnôt a túžbou vytvárať nové formy významu a komunity. Kľúčovou osobnosťou pre skupinu bol Guy Debord. Pomohol rozvinúť politickú agendu a teoretický rámec skupiny. Debordova práca bola charakteristická kritikou voči konzumnej kultúre a tomu, čo videl ako odcudzujúce účinky moderného kapitalizmu. Podľa neho vtedajšiu spoločnosť ovládlo to, čo nazval „spektáklom“, systém obrazov, ktoré skresľujú realitu a bránia ľuďom zažiť skutočné ľudské spojenia a tvorivosť. Do skupiny patrili Asger Jorn (dánsky maliar), Raoul Vaneigem (belgický spisovateľ a filozof), Michèle Bernstein (francúzsky spisovateľ a umelec), Mustapha Khayati (marocký spisovateľ a aktivista), René Viénet (francúzsky filmár), Ivan Chtcheglov (francúzsky spisovateľ a umelec) a Gianfranco Sanguinetti (taliansky spisovateľ a teoretik).

Významné a výrazné názory na umenie formoval samozrejme aj **Friedrich Nietzsche**. Mal komplexný a mnohostranný pohľad na umenie, ktorý sa dynamicky formoval. Niekedy vyzdvihol umenie ako prostriedok na prekročenie obmedzenej ľudskej existencie, inokedy ho kritizoval ako ilúziu alebo formu zbabelého úniku. Jeho názory na umenie sú úzko prepojené s jeho širšími filozofickými myšlienkami, vrátane kritiky tradičnej morálky, skúmania ľudského stavu a jeho dôraz na individuálnu kreativitu. *„Umenie je na jednej strane prebytok kypiaci z kvitnúcej telesnosti do sveta obrazov a túžob; na druhej strane podráždenie animálnych funkcií obrazmi a túžbami vystupňovaného života, povznesenie životného pocitu, jedno podnecovanie.“*¹⁴Množstvo jeho významných názorov sa sústreďí na hudbu, v ktorej vnímal veľký potenciál. Mal zložitý vzťah s nemeckým skladateľom a dirigentom Richardom Wagnerom. Wagner bol jeden z jeho raných mentorov

¹⁴ Nietzsche, Friedrich: Myšlienky, s.50

a blízkých priateľov a spočiatku Wagnerovu prácu obdivoval, o čom svedčia eseje plné nadšenia, v ktorých ho chválil a nazýval géniom. „Ak nepočítam svoj kontakt s niekoľkými umelcami, predovšetkým s Richardom Wagnerom, neprežil som s Nemcami ani jednu dobrú hodinu.“¹⁵ Postupom času sa však Nietzscheho názory na Wagnera stali kritickejšími a ich priateľstvo skončilo.

V neskorších spisoch ho Nietzsche opisoval ako pokrytca, zradcu vlastných ideálov či chorobou. „Je Wagner ešte vôbec človek? Nie je to skôr choroba? Robí chorým všetko, čoho sa dotkne, dokonca aj hudbu urobil chorou.“¹⁶ Veril, že Wagnerova hudba sa stala príliš sentimentálnou a emotívnou a tým ohrozil svoju umeleckú integritu, len aby získal priazeň verejnosti. „Wagner je veľkou pobromou hudby. Vytušil v nej prostriedok, ktorým možno iritovať unavené nervy - a hudba na to ochorela.“¹⁷

Nietzsche vnímal v umení potenciál prekonania obmedzenia bežnej ľudskej existencie a možnosti získania prístupu k vyšším pravdám a skúsenostiam. Podľa neho malo umenie moc odhaliť podstatu života mimo jeho zdanlivej nezmyselnosti. V diele *Zrod tragédie* tvrdil, že grécka tragická dráma predstavuje umeleckú syntézu protichodných síl apolónskych (racionalita, poriadok) a dionýziánskych (iracionalita, chaos) a poskytuje ľuďom spôsob, ako čeliť neodmysliteľnému utrpeniu a absurdnosti existencie.

Nietzsche umenie zároveň aj kritizoval ako formu ilúzie alebo úniku, ktoré môžu vytvárať falošné presvedčenia či nihilistické tendencie. Umenie niekedy môže maskovať nepríjemnú realitu života a tým odvádzať pozornosť jednotlivcov od toho, aby čelili pravdivej existencii. Bol kritický voči spoločenským a kultúrnym inštitúciám, o ktorých sa domnieval, že potláčajú skutočný umelecký prejav a kreativitu.

II. II. Príbuzné témy nihilizmu

S nihilizmom súvisia aj viac či menej podobné myšlienkové smery. Patrí sem existencializmus, absurdizmus, skepticizmus a postmodernizmus. Každý z nich má svoje špecifiká ale nie sú totožné. V skratke vysvetlím čo tieto pojmy obnášajú a priblížim tak, prečo som si vybrala nihilizmus pred nimi.

Existencializmus je filozofické presvedčenie, ktoré kladie dôraz na subjektívnu skúsenosť, zodpovednosť a slobodu jednotlivca v zdanlivo nezmyselnom alebo absurdnom svete.

Existencialisti pracujú s otázkami zmyslu, účelu a zaoberajú sa vzťahom autenticity voči ľahostajnému vesmíru. Podobne ako nihilisti spochybňujú vlastný zmysel alebo hodnotu

¹⁵ Nietzsche, Friedrich: *Myšlienky*, s.17

¹⁶ Nietzsche, Friedrich: *Myšlienky*, s.56

¹⁷ Nietzsche, Friedrich: *Myšlienky*, s.57

existencie. Má ku nihilizmu pomerne blízko a je to jeden smer, s ktorého zásadami sa vo veľkej miere stotožňujem. Subjekt tu však prevláda nad ničím a nič je pre mňa viac ako subjekt.

Absurdizmus hovorí o tom, že hľadanie zmyslu života je márne. Obhajuje však konfrontáciu absurdity existencie s odvahou a vzdorom. Zdôrazňuje potrebu vytvárať subjektívny význam proti existenciálnym neistotám. Nihilizmus je v podstate negáciou všetkých hodnôt, zatiaľ čo absurdizmus je prijatie absurdity existencie ako východiska pre vytváranie nových hodnôt.

Skepticizmus pochybuje o možnosti získať určité vedomosti alebo pravdu. Spochybňuje zavedené presvedčenia, inštitúcie alebo systémy a zdôrazňuje obmedzenia ľudského vnímania a poznania. Síce sa zdravá dávka skepticizmu nedá presne určiť a namerať, je dôležitá pre podkopávanie zaužívaných systémov. No nie je to efektívna cesta za ničotou.

Postmodernizmus odmieta pojem absolútnej pravdy alebo objektívnej reality. Prikladá hodnotu subjektívnej a kontextovej povahy vedomostí, jazyku a významu. Kritizuje zavedené metapríbehy a veľké teórie. Má dôležité pozadie vzniku - neskoré 20. storočie, kedy ľudia zažívali veľké a rýchle zmeny v živote najmä kvôli modernizácii. Toto zrýchlenie života v záujme zväčšiť produkciu má dodnes výrazné pôsobenie na spoločnosť a ukazuje nám aj tú nepeknú stránku dopadu doby modernizácie. Zjednodušenie života jedného človeka či určitej skupiny ľudí máva za následok nepríjemný zásah či trvalé poškodenie života druhých. Nihilizmus aj postmodernizmus odmietajú myšlienku objektívnej pravdy a morálky, ale líšia sa vo svojom postoji k tomuto odmietaniu. Nihilizmus to vidí ako dôvod na odmietnutie všetkých hodnôt, zatiaľ čo postmodernizmus to vidí ako príležitosť spoznať mocenskú dynamiku v hre pri vytváraní a šírení vedomostí a posilniť marginalizované hlasy a perspektívy.

II. II. Spiritualita

Dosiahnutie súladu s nihilizmom vyžaduje prácu - procesy prepojené s naším vnútrom, ktoré môžu vyústiť aj do zovňajška hmotného sveta. Môže ísť o vedomé zaoberanie sa niečím konkrétnym, vnímanie podvedomia a s tým môžu súvisieť aj citelné zásahy do našej osoby či okolia. Nihilizmus je konkrétny filozofický smer, ktorý pracuje s otázkami o myslení, hodnotách a zmysle života. Podobný princíp sa uplatňuje aj v spiritualite a určitých náboženstvách. Ak sa ponoríme do tejto témy, zistíme, že tiež ide o spytovanie a stanovenie charakteru cesty životom, jeho obsahom a aj o konci tejto cesty. Spirituálne a náboženské smery zdieľajú mnoho podobností s filozofiou a môžu s ňou aj spolupracovať. Často sa však rozdeľuje filozofia na niečo racionálne a spiritualita na niečo duchovno-emocionálne. Myslím, že hlbavý a zároveň aj povznášajúci charakter nesie aj filozofia a nielen duchovno. Na to, aby som verila v ducha,

potrebujem zapájať môj rozum a na to, aby som mohla viesť filozofické kontemplácie potrebujem vnútorný cit a prítomnosť emócií. V oboch prípadoch ide o esenciálnu abstraktnú výživu pre naše vnútro. Možno to nie je niečo, čo jednoducho nájdeme v chladničke, ale práve ten proces spytovania, zamýšľania sa a spochybňovania všetkého a ničoho je to, čo mi, obrazne povedané, prehlbuje vrásky na mozgu. Spojitosti a ciele filozofie a spirituality v téme ničoty sa pokúsim načrtnúť cez vysvetlenia pojmov v nasledujúcich riadkoch.

Vysvetlenia pojmu spirituality sú v slovníkoch rôzne, no vo svojej esencii sú veľmi podobné. Jedná sa o pomenovanie niečoho, „... čo v cirkevnom svete patrí cirkvi alebo duchovnému ako takému; duchovenstvo; citlivosť alebo pripútanosť k náboženským hodnotám; kvalita alebo stav duchovného bytia.“¹⁸ Slovo pochádza z latinského *spiritus* - duša, duch, odvaha, sila, dych. Pojem spiritualita vnímam všeobecne, nakoľko sa dá ďalej priradiť už ku konkrétnejším pojmom. Podobnosti filozofického rozjímania a otvorenosti ducha sú ukotvené v našej myslí, našom podvedomí či vnútornom hlase. Aj vysvetlenie v slovníku naznačuje podobné smery „*sústredené premýšľanie, uvažovanie o niečom, meditácia*“¹⁹ alebo „*náb. hlbavá modlitba, meditácia*“²⁰. Modlitba sa tak môže brať za vedenú meditáciu okresanú konkrétnymi danosťami vybraného náboženstva. Spiritualita je jednou z ciest, na ktorej ľudia nachádzajú zmysel života. Pomáha im nestratiť sa, byť podporovaný, patriť niekam. Viera v niečo vyššie, väčšie môže mať aj veľmi príjemné účinky uzemnenia a pocitu nádeje. „*Viera v neviditeľný svet, ktorý nás presahuje, má podľa toho, akým obrazom je naša myseľ a skúsenosť napĺňaná, rôznu podobu.*“²¹ Odhliadnuc od všetkých konfliktov, ktoré spôsobujú väčšinou už konkrétne štruktúry vytvorené privilegovanými jedincami s aspiráciou mať moc a ovládať ľudí, chápem spiritualitu ako niečo pozitívne a cítim jej potenciál. „*Podľa demografickej štúdie v dvestotridsiatich krajinách sveta mala v roku 2010 spiritualita u viac ako 84% svetovej populácie podobu náboženskej viery. Najväčšiu skupinu, tridsaťdva percent, tvoria kresťania.*“²² Bola som vychovaná matkou, ktorá je otvorená myšlienke prítomnosti boha v našich životoch. Je celkovo veľmi otvorená a plná pochopenia pre rôzne témy, no náboženstvo nikdy nebolo v jej živote prioritou a tak nevyhľadávala podobne zmýšľajúcich ľudí a ani sa neangažovala v konkrétnych rituáloch. Som vďačná za to, že som do sveta spirituality a náboženstva mohla vstúpiť s úplne prázdny a čistým plátnom bez ovplyvnenia, no často vidím, ako práve náboženstvo úprimne a silno spája rodiny a vytvára tak jednu z primárnych hodnôt počas generácií. Môže to byť jedna z prvých vecí, ktoré nám rodičia dajú a tie si väčšinou ceníme po celý život. Možno je na mieste otázka slobodnej vôle, ak nám sú od mala vštepované isté hodnoty, no krátkou odpoveďou by bolo to, že

¹⁸ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/spirituality> [cit. online 8.5.2023]

^{19, 20} <https://slovník.juls.savba.sk/?w=rozjímanie&s=exact&c=Be04&cs=&d=kssj4#> [cit. online 8.5.2023]

²¹ Kocúr, Miroslav: Keď naivita vyhráva. Nie svet ohrozuje našu vieru. Naša pokrivená viera ohrozuje svet, s.99

²² Takáč, Martin: Mysleť ako objekt. Kde hľadať pevný bod v meniacom sa svete?, s.89

ak dieťa vyrastie a bude vnímať odlišné hodnoty, tak názor zmení. „Každý najlepšie vie, čo mu jeho viera dáva. Môže byť zdrojom hodnôt, morálky a etiky, posilou v ťažkých časoch i interpretačným kľúčom k veľkým otázkam zmyslu života a smrti. Okrem osobnej viery, vnímanej a prežívanej zvnútra, je tu náboženstvo ako spoločenský a dejinný fenomén.“²³ Myslím, že práve rodičia sú najvhodnejší ľudia na to, aby sme sa mohli s niekým porozprávať o tak hlbokých a niekomu aj dôležitých témach, ako je spiritualita. Nevnímala som potrebu venovať sa tejto téme, no posledných pár rokov som zažila veľmi inšpirujúce momenty spojené s duchovnými diskusiami. Koncept spirituality ma priťahuje najmä v jeho otvorenosti, podobne ako nihilizmus. Množstvo ciest, z ktorých si môžeme vybrať, je nespočetné množstvo a dovoľuje nám spraviť tak rozhodnutie za seba na mieru. Dodnes vo mne rezonuje výrok doktorky MUDr. Márie Jasenkovej, ktorý znel „náboženstvo je dopravný prostriedok, spiritualita je cesta“. Táto veta zaznela na online prednáškach o paliatívnej medicíne a starostlivosti. Pani Jasenková je pediatrička, detská onkologička, ktorá založila n.o. Plamienok. V organizácii Plamienok sa starajú o nevyliciteľne choré deti, robia osvetu a vzdelávanie v paliatívnej starostlivosti. Ak má byť niekde úprimná a čistá prítomnosť ducha, tak je to práve v tejto oblasti, kde sa to dostáva aj do praxe. Viera a nádej dodáva priamo zasiahnutým ľuďom silu bojovať a okoliu vnímať hodnotu týchto skutočností. Vzdelávanie sa v tejto oblasti mi okrem kognitívnych schopností dalo aj významné afektívne hodnoty, a tým som naplnila svoju potrebu vzdelávať sa a aj cítiť.

Spiritualita súvisí aj so slovesom *spirare*, čo znamená dýchať. Na druhej strane je podstatné meno *spiritus* ktoré znamenajú dych, vzduch alebo inšpirácia. Spojitosť ducha a dýchania mi príde zaujímavá a dáva zmysel. Veriť, byť duchovný môže byť tak jednoduché a esenciálne ako samotný dych. Dýchanie je činnosť, ktorú naše telo automaticky vykonáva po celý čas nášho bytia bez toho, aby sme o tom vedeli. Duchovnosť môže byť podobnou aktivitou pre nášho ducha, ktorá udržuje nažive a vyživuje nehmotnú časť našej ľudskej zložky. Koncept meditácií tak dostáva úplne skvelý rozmer, nakoľko sa v nich často pracuje najmä s dychom, jeho kontrolou a vnímaním. Meditáciou je pre mňa aj chvíľa, kedy mi stačí len byť v prítomnom okamihu a uvedomiť si svoju existenciu. Najčastejšie sa nad esenciou bytia dokážem zamyslieť v prírode. Príroda je ideálnym priestorom pre môjho ducha, vďaka nej dýcham a inšpiruje ma. Tieto na prvý pohľad možno jednoduché, ale vo svojej podstate komplexné aktivity ako vedomé dýchanie a spomalenie mi dávajú zmysel. Vďaka ich prostote môžu byť vnímané ako ničotné a tým pádom byť aj nejakým odvarom nihilizmu, ale v mojom prípade je tu stále prítomné

²³ Takáč, Martin: *Mysel' ako objekt. Kde hľadať pevný bod v meniacom sa svete?*, s.90

uvedomenie si týchto spojitostí a vnímanie ich hodnoty, ktoré rozhodne nie sú ničím, ale posúvajú ma bližšie k mojej vytúženej pokojnej ničote.

Komplexnejší a konkrétnejší prienik tém prírody, dýchania a inšpirácie nachádzam vo východných náboženstvách, konceptoch o svete a vo fínskom *sisu*. *Sisu* je nepreložiteľný termín, starý najmenej 500 rokov, a vzťahuje sa k odvahe, elánu, odolnosti, výdrži a húževnatosti.²⁴ Fínsko sa podľa *The World Happiness Report* od Sustainable Development Solutions Network v roku 2023 stalo najšťastnejšou krajinou sveta, už šiestykrát po sebe. Koncept každoročného vyhodnocovania šťastia a spokojnosti obyvateľov jednotlivých krajín touto organizáciou funguje 10 rokov. Okrem spomínaných dôvodov šťastia Fínov ako sú napr. nižšia platová nespravodlivosť, vysoká sociálna podpora či nízka úroveň korupcie tam patrí nepochybne aj *sisu*. Je to viera, ktorá sa neopiera o nadľudskú entitu, ale silu jednotlivca, ktorý ju prijíma. Človek so *sisu* sa nevzdáva, ale s problémom bude pracovať. Taktiež myslí kreatívne, nepodceňuje sa, nepoľavuje a nevzdáva sa. Napomáha ľuďom byť pripravený, starať sa o seba a sústrediť sa. Pomyslenie na to, že práve krajina, ktorá má dlhé a intenzívne zimy a tmu väčšinu roka, môže byť nereálne. V tom im pomáha práve tento koncept. Prežívajú zimu tým, že chodia von, do sauny, jedia dobré výživné pokrmy, nie sú smutní a istým spôsobom hibernujú - spomalia. Fíni *sisu* dokážu aplikovať do takmer každej sféry v živote — do spôsobu komunikácie, osobných vzťahov, obchodných vzťahov alebo riešenia konfliktných situácií. Nejde o presne stanovený systém pravidiel, ale skôr o súhru fínskej mentality ľudí s prostredím fínskej krajiny. Vážia si ticho, osobnú zónu a prírodu. Je pre nich kľúčové sa od ruchu bežných dní pravidelne odreagovať v prírode aj niekoľko dní po sebe, pravidelne sa počas celého roka saunovať, plávať, otužovať sa, chodiť na dlhé prechádzky v lese a jesť výživné jedlá. To udržuje fyzické a psychické zdravie v dobrom stave. Mala som to šťastie stráviť vo Fínsku jeden celý mesiac počas strednej školy. Z tejto skúsenosti budem čerpať do konca života v každej sfére aj napriek tomu, že som za tak krátky čas nedokázala na vlastnej koži vyskúšať mnohé z vyššie spomenutých aktivít. Zažiť ich ospevovaný školský systém, chránenú a ctenú prírodu, ochutnať lokálne jedlo a spoznať introvertných a srdečných Fínov mi zanechalo príjemný pocit porozumenia a otvorenosti a veľmi rada by som sa tam vrátila. Fínske *sisu* tak zabezpečuje pocit domova, kde je človek prijatý, podporovaný, má priestor na osobný rast, poskytuje mu pomocnú ruku počas ťažkých chvíľ a pripomína vďaka za maličkosti.

Ďalšou blízkou témou je Taoizmus. Je to pravdepodobne výrazným protipólom nihilizmu, no tiež vnímam jeho otvorené a z časti aj pasívne pôsobenie. Taoizmus je filozofická a spirituálna

²⁴ Nylund, Joanna: *Sisu. Fínské umění odvahy*, s.8

tradícia, ktorá pochádza zo starovekej Číny, približne zo 6. storočia pred Kristom. Čínsky filozof Lao-c' položil základy v učení o koncepte *Tao* - cesty. Pripisuje sa mu autorstvo druhej najprekladanej knihy vo svete po Biblii - *Tao te t'ing*, ktorá je základom pre Taoizmus. Toto dielo nás učí o tom, že aby sme žili v harmónii s *Tao*, potrebujeme upustiť od našich túžob a záväzkov a prijať pokoru, súcitu a jednoduchosť. Navádza nás na vypestovanie vnútorného pokoja a žitia v prítomnom okamihu, bez rozptyľovania a starostí minulosti a budúcnosti. Zdôrazňuje tiež dôležitosť vyrovňovania protichodných síl, akými sú *jün* a *jang* v záujme dosiahnuť harmóniu a rovnováhu vo všetkých aspektoch života. Nezištnosť tohoto konceptu je pre mňa priam očarujúca a po prečítaní anglického prekladu *Tao te t'ing*. Taoizmus vytvára jedinečný spôsob vnímania vzťahov ľudí s prírodou, ľudí medzi sebou a ľudí so svojim vnútrom. Je tu však prísľub večného života, ktorý sa v určitej forme vyskytuje vo väčšine náboženstiev. Ak by som si mala vybrať, tak by som určite nechcela žiť večne a rozhodne nie tento život. Smrť je potrebná pre obnovu a ak by som mala žiť večne, neznieľa by som stereotyp a myšlienkou nekonečnej jednotvárnosti a jednotnosti života bez konca. Dovolím si sem vložiť jednu z mojich obľúbených častí *Tao te t'ing*: „*Ten, čo pozná ostatných, je inteligentný. Ten, čo pozná seba, je osvietený. Ten, čo dobýva ostatných, je mocný. Ten, čo dobýva seba, je všemocný. Ten, čo pristupuje k životu so silou, určite niečo dostane. Ten, čo zostáva spokojný tam, kde je, určite všetko dostane. Ten, čo sa oddáva svojmu postaveniu, určite žije dlho. Ten, čo sa oddáva pre Tao, určite žije naveky.*“²⁵

Podobnosti filozofických a duchovných tradícií z Ázie vnímam pri porovnaní Taoizmu a Budhizmu. Budhizmus vznikol v starovekej Indii, pravdepodobne v 5. storočí pred Kristom. Zatiaľ čo Taoizmus je založený na učení čínskeho filozofa, Budhizmus je založený na učení Budhu a kladie dôraz na meditáciu a všímavosť ako prostriedok na dosiahnutie vnútorného pokoja, zatiaľ čo Taoizmus vyzdvihuje jednoduchosť, spontánnosť a prirodzenosť. Podstatným rozdielom týchto dvoch smerov je aj prístup k sebe samému. Budhistické učenie tvrdí, že ja je ilúzia a ultimátnym cieľom je prekročiť ego a dosiahnuť oslobodenie od utrpenia. V Taoizme ide skôr o prijatie vlastnej prirodzenosti a nájdenia harmónie s prírodným svetom. Komplexný systém presvedčení a praktík Budhizmu obsahuje aj *Štyri vznešené pravdy* (pravda o utrpení, pravda o príčine utrpenia, pravda o zániku a pravda o ceste vedúcej k zániku utrpenia), *Osemdielnu cestu* (správne porozumenie, správny zámer, správna reč, správne konanie, správna existencia, správne úsilie, správna všímavosť a správna koncentrácia), koncept karmy a znovuzrodenia. Menej formalizované učenia Taoizmu zdôrazňujú koncept *Tao*, ktorý sa považuje za fundamentálnu silu, ktorá je základom všetkého vo vesmíre. Budha sa nepovažuje za

²⁵ Tzu, Lao: *Tao te Ching*, s.44

boha alebo božstvo, ide skôr o ľudskú bytosť, učiteľa, sprievodcu, ktorý vlastným úsilím dosiahol osvietenie a stav úplného oslobodenia od utrpenia a nevedomosti. Od toho sa odvíja aj pojem Budha, ktorý znamená prebudený. Učí, že cesta k osvieteniu a oslobodeniu vedie prostredníctvom vlastného úsilia, ako je rozvoj múdrosti, súcitu a všímavosti. Budhizmus učí, že utrpenie je neoddeliteľnou súčasťou života a to je podstatná zhoda s nihilizmom. Na rozdiel od nihilizmu, kde utrpenie končí ničotou, sa v Budhizme dá utrpenie prekonať pochopením a nasledovaním *Osemdielnej cesty* a dosiahnuť tak osvietenie. Budhizmus je rozšírený po celom svete, je jedným z hlavných svetových náboženstiev a má hlboký vplyv na umenie, kultúru a filozofiu. Ide teda tiež o uvedomenie si seba samého, vlastných možností a nedostatkov, ale záver je už vec pomyselného výberu.

Náboženstvo a kresťanstvo bolo rozoberanou témou aj Friedrichom Nietzsche. Z jeho prác môžeme usúdiť, že nebol fanúšikom kresťanstva a sympatický mu bol skôr koncept budhizmu. Je potrebné vnímať aj vtedajší spoločenský koncept a fakt, že Nietzsche nemal svoj rodný národ v láske. Množstvo vyhrotených vecí sa dialo práve v kresťanskej cirkvi, ktorá mala v tom čase primárne zastrešujúcu úlohu. *„Kresťanské odhodlanie pokladať svet za odporný a zlý urobilo svet odporným a zlým.“*²⁶ Vnímal vtedajšie utlačanie Židov a to, že vtedajšia podoba nemeckého kresťanstva mala korene práve u nich - *„kresťan je iba Žid „slobodnejšieho“ vyznania.“*²⁷ a kresťanov aj za to ponížoval *„kresťan“ alebo to, čo sa po dve tisícročia nazýva kresťanom, znamená iba toľko, že človek sám sebe nerozumie.“*²⁸ Je jasné, že kresťanov vnímal ako obmedzených ľudí bez vlastného názoru a úplne to dotiahol do extrémov. Tvrdil, že *„kresťan ktorý by bol zároveň umelcom, sa nevyskytuje.“*²⁹ Aj keď vnímam a chápem, odkiaľ tieto vyjadrenia môžu pravdepodobne pochádzať, tak sa s nimi vôbec nestotožňujem. Jeho preferencia pre jeden smer, konkrétne budhizmus, je síce bežná aj dnes, ale nenávisť a ponížujúce vyjadrenia na adresu akejkoľvek inej strany, mi prídu zbytočné. Bez ohľadu na rozdiely v konkrétnych náboženstvách by to malo byť o akceptácii vyššej entity, seba samého a ostatných. Keď je človek schopný prijať myšlienku toho, že tu je niečo nadľudské, tak by prijatie ostatných nemal byť problém. Veď každý človek je iný. Telom aj duchom. Aj keď sa môže zdať, že niektorý smer je viac či menej orientovaný miestami negatívne alebo nenávisťne voči iným smerom, je potrebné zachovať chladnú hlavu. Utvrdenie toho správneho výberu nielen subjektívneho narábania s pojmom duchovnosť a vlastných hodnôt, ale aj samotných princípov konkrétneho náboženstva môžu prameniť v mierumilovnosti a pochopení protistrany. Pokiaľ to nie je základným princípom bázne, pýtam sa, o čom to vlastne potom je?

²⁶ Nietzsche, Friedrich: *Myšlienky*, s.85

^{27, 28} Nietzsche, Friedrich: *Myšlienky*, s.86

²⁹ Nietzsche, Friedrich: *Myšlienky*, s.52

Aj tento hlad po mieri a možno aj nekonkrétnosti mi zrejme dodnes nepriniesol zreteľné náboženstvo do môjho života. Verím však, že princípom pre dosiahnutie rovnováhy, pokoja, katarzie či nirvány je potrebné začať veci aj ľudí vnímať a nesúdiť. *„Potreba ukotvenia vlastného vedomia v dobre, láske, pravdivosti a spoľahlivom pohľade do budúcnosti, kde bude miesto a priestor pre všetkých, ktorí majú na budúcnosť právo, je aj ponukou veriaceho človeka tomuto svetu.“*³⁰ Obľubujem otvorenosť a chcem sa vyhnúť akýmkoľvek nezdravým úsudkom a nechať priestor pre všetko a každého. V určitom množstve aj pre to zlé a to z dôvodu že aj tá najhoršia vec na svete môže byť lekciami, ktorá nás niečo naučí a vytvaruje nás a svet vytvorený len z dobra je nereálna utópia. *„Viera človeka, ktorý verí v Boha, nie je v ničom odlišná od človeka, ktorý síce do kostola nechodí, ale verí v pravdu a dobro v ľuďoch. Sme rovnako naivní, lebo veríme, aj keď si nie sme istí. Napriek všetkému veríme, že nádej prekoná našu zlú skúsenosť.“*³¹ Bez ohľadu na to, v aký smer sa niekto vyberie, je podľa mňa skvelé, ak niekto je otvorený konceptu prítomnosti niečoho, čo nás ako druh presahuje. Môj osobný pohľad na veci a hodnoty sa skladá z vyššie spomenutých konceptov a otvoreného priestoru pre nové, mnou ešte nepoznané princípy uchopenia sveta.

³⁰ Kocúr, Miroslav: Keď naivita vyhráva. Nie svet ohrozuje našu vieru. Naša pokrivená viera ohrozuje svet, s.101

³¹ Kocúr, Miroslav: Keď naivita vyhráva. Nie svet ohrozuje našu vieru. Naša pokrivená viera ohrozuje svet, s.102

III. Znecitlivenie zmyslov

K tomu, aby som dosiahla status nihilistky alebo sa tak tvárila či zažila ten pocit ničoty aspoň na chvíľu, je potrebné znecitlivenie zmyslov. Je tu však vždyprítomný cyklus konfliktov neustále prichádzajúcich a následne vnímaných informácií, ktoré ma dokážu zahltiť a ohromiť, ale zároveň mi ponúkajú priestor pre zlepšenie sa, rozšírenie vlastných obzorov a ponúkajú mi aj dosiahnutie určitého nadhľadu a odosobnenia sa. Tak ako mi nové informácie pomáhajú vo vytváraní spojovacích línií medzi jednotlivými bodmi, tak mi zároveň aj pripomínajú a znázorňujú moju bezmocnosť voči tomuto nepríjemnému pocitu a paralyzujú ma v oblastiach, kde beztak nedokážem nič zmeniť. Je dôležité si uvedomiť, kde som ja, čo je okolo mňa, čo všetko ku sebe pustím a najmä rozdeliť všetko na veci, ktoré zmeniť viem a na veci, ktoré zmeniť nedokážem. Aj preto sú mi koncepty vyzdvihujúce subjektívny svet veľmi sympatické. Ak človek niečo dokáže zmeniť, tak je to on sám. Nemôžeme mať priamu kontrolu nad inými jedincami a už vôbec nie nad akýmkoľvek systémom. Ak sa jedná o niečo väčšie, v dnešnom demokratickom svete by to mal byť skupinový počin väčšiny, ktorá vníma benefity z toho plynúce. Nedá sa však vyhovieť každému a už obzvlášť nie, ak sa negatívne dotknutí ľudia neozvú. Okrem uvedomenia si svojej role a schopností je veľmi podstatné vnímať diverzitu a možnosti iných uhlov pohľadu. S tým, aby som nebola neustále zahľtená pocitom znepokojenia či bezmocnosti, mi pomáhajú nasledovné, v krátkosti opísané témy a aktivity.

III. I. Vedomie, vzdelanie

Základom pre udržateľné procesy s vedomosťami je ich neustále rozširovanie. Neverím v niečo, čo sa môže nazývať sladkou nevedomosťou. Určite nie je v ľudských kapacitách možnosť poznať naozaj všetko, ale ide mi skôr o konkrétny súbor tém, ktorými človek žije. Každý človek potrebuje k životu napríklad vodu. Preto je potrebné, aby sme ovládali kolobeh vody v prírode a aspoň približné fungovanie tej našej, vybudovaného vodného komplexu. Ku kolobehu vody samozrejme patrí aktuálny stav prírody — dlhodobý aj krátkodobý. Ak sa dostaneme hlbšie do tejto témy, zistíme, že máme na Slovensku šťastie vďaka tomu, že tu máme dostatok pitnej vody v dobrej kvalite. Takáto základná vec však nie je samozrejmosťou a v niektorých krajinách je zúfalý nedostatok pitnej vody alebo voda v danom regióne má veľmi zlú kvalitu.

Okrem toho, že prijímam nové konkrétne informácie, snažím sa ich utriediť, pridať im hodnotu a pracovať s nimi. V okruhu tvorivých ľudí, kde sa pohybujem, vnímam zväčšenú ohľaduplnosť a citlivosť voči množstvu a charakteru informácií. Je inšpirujúce vedieť, že ľudia

okolo vás zaujíma to, čo sa deje. Samozrejme, že sa mi do dlhodobej pamäte neuloží úplne všetko. Avšak v tomto procese zatriedovania v pamäti verím a vnímam to ako prirodzený proces, ktorý mi aj napomáha rozlíšiť to, čo je a nie je dôležité.

Vo všetkom mi pomáhajú rozličné zdroje a typy sprostredkovania informácií. Prvým zdrojom informácií je moja mama. Tá mi ako malej ukazovala a opisovala obrázkové knihy. Ďalším prerozprávaním vecí s vizuálnou pomocou je škola. Za ďalšie dôveryhodné hovorené slovo považujem informácie od mojich blízkych. Tu prichádza k informáciám aj príjemná subjektívna zložka vlastného názoru, komentáru či interpretácie. Ovládanie latinky otvára mnoho ďalších zdrojov — papierové publikácie (noviny, časopisy, magazíny, knihy...) a internet (webové stránky, blogy, sociálne siete...). Vďaka postupu technológií dnes vnímame veľa informácií vizuálne v podobe nehybných obrázkov, fotografií, grafov alebo pohyblivých videí či živých prenosov. Vždy som bola zvedavá a nazriem sa do každej formy s túžbou dozvedieť sa niečo nové.

Špeciálne miesto v mojom srdci majú knihy. Mám na mysli tie papierové, hmotné. Nemám nič proti elektronickým čítačkám a vnímam ich kompaktnosť a pozitívny dopad na zníženie spotreby dreva na papier. S knihami sa mi však veľmi spája tá hmotná stránka. Nevyrastala som pred digitálnymi zariadeniami a tak nedokážem dlho nazerať na svietiaci displej. Preferujem knihu, ktorú môžem držať, cítiť, prenášať a pokiaľ ju vlastním, tak si do nej niečo poznačiť alebo podčiarknuť si riadok a vidieť na nej známky opotrebovania. Aj nasledujúce tri podkapitoly budú opisovať konkrétne témy z kníh, ktoré mi zapadajú do celku a vidím v nich zmysel.

III. II. Emocionálna inteligencia

Emocionálna inteligencia, skratkou EQ, je akýmsi citovým protipólom inteligenčného kvocientu IQ. V podstate sa jedná o schopnosť práce s emóciami — ich uvedomovaním si, pomenovávaním a spracovávaním. Pojem bol prvýkrát použitý v roku 1990 Johnom Mayerom a Petrom Saloveyom, ale spopularizoval ho psychológ Daniel Goleman. Emocionálna inteligencia je často v kapitalistických kontextoch označovaná ako skvelý nástroj pre spracovávanie ľudí, nadobúdanie si ich priazne a ich následné ovládanie. V jej esencii ide avšak najmä o prácu so sebou samým, s vlastnými pocitmi a zlepšovanie vzťahu s vlastným vnútrom a aj blízkym okolím. Emočne inteligentný človek je empatický, motivovaný, má sociálne zručnosti, je si vedomý sebou a dokáže sa regulovať.

Filozofia nihilizmu tu tak má určité podobnosti. Aj nihilisti sledujú okolitý svet a jeho stav, uvedomujú si svoju bezmocnosť a pociťujú potrebu utrpenia. Za spracovávanie si avšak volia

ničotu či rezignáciu a to môže byť brané ako krok späť. Pri predstavení tejto témy v mojom živote som si uvedomila, že aj na túto sféru ľudského správania existujú pomenovania a spôsoby. Je to veľmi komplexná téma a vnímam jej potenciál najmä v umení či procese výučby výtvarnej výchovy.

III. III. Digitálny minimalizmus

Americký akademik a spisovateľ Calvin Newport sa zaoberá vplyvom technológií na nás, ako mení svet práce a vzdelávania. Kniha *Digitálny minimalizmus* pomenováva konflikt súčasnej doby preplnenej informáciami. Hlavnou myšlienkou je presvedčenie, že v našom vzťahu s digitálnymi nástrojmi menej môže znamenať viac. Newport v knihe ponúka aj overené spôsoby, ako sa vyhnúť závislosti na technológiách, informáciách a instantnom serotoníne, ktorý dnešné siete ponúkajú. Tlak informácií sprostredkovaných zariadeniami, bez ktorých sa dnes už nepohneme ani na krok, cítim ako zásadný a je jedným z dôvodov, prečo priahnem po ničote. Tento negatívny dopad nastal však po tom, čo boli technológie a sociálne siete vyvinuté pre ľudí. Majú nám poskytovať potrebné informácie, zjednodušovať udržiavanie sociálnych kontaktov a ostať v obraze. „*Jedna z prvých vecí, ktorá mi počas tohto výskumu bola jasná, bolo to, že vzťah našej kultúry s týmito nástrojmi je komplikovaný vďaka tomu, že prinášajú zmes škody a úžitku.*“³² Prostredie informácií je tak emocionálne chaotické. Na jednej strane dokážeme načerpať inšpiráciu a na druhej strane nám narúša náš čas, ktorý sme pred tým trávili zmysluplnejšie.³³

Ako človek tvoriaci a skúmajúci médium fotografie okrem potencionálu zdieľať a rozširovať svoju umeleckú tvorbu beriem na vedomie veľké nedostatky v tejto sfére. Nekonkrétnosť pojmov, ktoré by mali chrániť duševné vlastníctvo v občianskom zákonníku, je postavená skôr proti tomu, kto práve majetok nehmotnej povahy vytvoril. Žijeme v dobe instantnej reprodukcie a nikdy nebolo jednoduchšie si privlastniť aj chránený digitálny prvok. Postupom rokov zdieľam stále menej vecí a nachádzam v tom vytúžený pokoj a virtuálnu ničotu. Aj napriek tomu, že fotografia mi je srdcu blízka, snažím sa významné momenty v živote zachytiť skôr vnútram než prístrojom a tak fotografujem menej. Každý potencionálne zachytený obraz tak prechádza veľmi hustým sitom myšlienkových procesov, a preto už zvečnené pohľady sú pre mňa vzácne. Tieto obrazy často ostávajú v mojom archíve, v ktorom ich potom znovuobjavujem. Aj napriek lákavým ponukám inšpirácie a pasívnej konzumácie skrz technológie sa snažím uprednostňovať komplexnejšie aktivity, aj keď miestami ako jednoduchá ľudská bytosť zlyhávam.

³² Newport, Cal: *Digitálny minimalizmus. Ako sa sústrediť v rušnom svete*, s.13

³³ Newport, Cal: *Digitálny minimalizmus. Ako sa sústrediť v rušnom svete*, s.13

III. IV. Umenie robiť nič

Umenie robiť nič je publikácia od Jenny Odell. Jedná sa o knihu, ktorá nám pripomína našu závislosť na informáciách a ako súčasná ekonomika ťaží z našej pozornosti. Približuje spôsoby uzemnenia sa a spomalenia, vytriedenia informácií a zvažovanie hodnôt v živote. Nachádza krásnu v jednoduchosti, prázdne a ničote. Autorka sa v knihe v skratke opiera aj o filozofov nihilizmu. Na rozdiel od Newporta nepoužíva vedecké prístupy, ale ide skôr o subjektívnom pocite správnosti v sprievode humoru, empatie a štipkou rebélie. Pripomína nám, že aj napriek všetkému naša hodnota nezávisí od našej produktivity. Zaoberá sa neustálou zaneprázdnenosťou a tým, ako si nedokážeme nájsť čas pre seba. Uvedomuje si aj zúfalý stav umeleckého sveta, ktorý sa musí tváriť ako priemyselné odvetvie v záujem prežiť. „*Vzbládom na to, ako zle umenie prežíva v systéme, ktorý si váži iba výsledok, ohrozená je aj kultúra.*“³⁴ Vo veľkej miere autorka rieši aj súčasné funkcie technológií, ktoré žiaľ nie sú len také, ktoré by nás dokázali ešte viac prepojiť s realitou. „*Čo to znamená budovať digitálne svety, kým ozajstný svet sa rúca pred našimi očami?*“³⁵ kritizuje prehlbovanie rozdielov. „... *viďm tolko energie, tolko intenzity a tolko úzkosti. Viďm ľudí zachytených nielen v upozorneniach, ale v mytológií produktivity a pokroku, neschopných nielen odдыхovať, ale jednoducho viďieť, kde sú.*“³⁶

Umenie vypnúť a nerobiť tak nič nám umožňuje vnímať život tak, aby sme neboli len nástrojmi doby. „... *ostať v tomto stave si vyžaduje záväzok, disciplínu a odhodlanie. Robiť nič je náročné.*“³⁷ Irónia tohoto celého je v tom, že je to vlastne o dôležitosti robiť niečo. Tá ničota, oddych a pasivita je však nástrojom pre nazbieranie energie na dobré veci na našej ceste. Ničnerobenie úzko súvisí s nihilizmom, ale v tejto publikácii sa berie skôr ako aktuálny návod pre odmietanie chorých hodnôt, ktoré nás môžu do viesť k vyhoreniu. Nejde o komplexnú filozofickú sústavu plnú rôznych interpretácií, ale ide skôr o spochybňovanie ničivých dopadov súčasného sveta v záujme nájsť vlastné základné hodnoty. Je to voľne interpretovateľný súbor, ktorý nám ukáže dôležitosť toho, aby sme ostali kritickí a nestali sa z nás len pasívne konzumujúce články a prostriedky spoločnosti.

Táto kniha sa mi čítala veľmi dobre a dlho som nemala takú chuť prečítať knihu na jedno posedenie. Našla som v nej množstvo inšpiratívnych viet, ktoré odkazovali aj na ďalších autorov a ich publikácie. Poskytla mi potrebné a vyhľadávané uzemnenie a na chvíľu som sa cítila, že sa

³⁴ Odell, Jenny: How to do nothing. Resisting the Attention Economy, s.x

³⁵ Odell, Jenny: How to do nothing. Resisting the Attention Economy, s.xiv

³⁶ Odell, Jenny: How to do nothing. Resisting the Attention Economy, s.xiv

³⁷ Odell, Jenny: How to do nothing. Resisting the Attention Economy, s.xvii

s autorkou v mnohých veciach stotožňujem. Ku ničote sa dokážem priblížiť práve tým, že nebudem robiť nič.

III. V. Smrť (a život)

Smrť beriem ako prirodzenú súčasť života. Téma smrti nás môže veľa vecí naučiť. Neberiem smrť ako ultimátne znecitlivenie zmyslov a dosiahnutie ničoty, nakoľko smrť je krok (alebo pár krokov) po vytúženej ničote a pred tým, než sa dostanem k smrti, chcem pocítiť alebo aspoň kontemplovať o ničote. Smrť ponúka lekcie „... *nebrať akýkoľvek deň ako samozrejmú; starať sa o seba a ostatných a nestrácať dohľad na to, čo je dôležité; a že všetci sme prepojení životom, láskou a univerzálnou skúsenosťou smrti. Naše vzťahy nás spájajú, dávajú našim životom zmysel a inšpirujú nás.*“³⁸ Ak prekročíme náročnosť a citlivosť tejto témy, odosobníme sa od emocionálneho nánosu či tabu, tak sa môžeme „...*prebudiť do našich životov a chopiť sa ich na plno.*“³⁹ Pomyslenie na to, že život netrvá večne, môže byť zastrešujúce a môže nám brániť pred premýšľaním nad smrťou.

Dobrá smrť môže odrážať naše hodnoty, ktoré boli pre nás počas života podstatné. Prežitie naplňujúceho života a vytváranie zmyslu nám môže pomôcť pri opúšťaní záväzkov voči hmotnému svetu, nášho tela a vzťahov, keď umierame.⁴⁰ Kniha *DO/DEATH* od Amandy Blainey odbúrava nepríjemné pocity späť s témou smrti a poskytuje intímnu individuálnu konverzáciu s otvoreným priestorom pre prehľbovanie vedomostí ohľadom smrti a života. Ponúka náčrt nachádzania hodnoty a zmyslu života v kultivovaní vzťahov s našimi blízkymi, s naším vnútrom a prikladá hodnoty maličkostiam ako sú empatia, autenticita, úprimnosť, otvorenosť, a zraniteľnosť. Aj napriek tomu, že to nie je veľmi ničotné a neprikladá utrpeniu dôležitú úlohu, ale berie ho skôr ako bežne vyskytujúcu sa súčasť smrti, mi táto kniha ponúkla jedinečný pohľad a priestor na tému smrti. Okrem praktických rád, návodov a inšpirácií sa tu nachádzajú mnohé citlivo podané podtémy smrti a citáty. Konverzácia so smrťou je významný a dôležitý proces pre lepšie uchopenie života. Smrť a zánik sú potrebné pre obnovu a vytváranie priestoru pre nové veci.

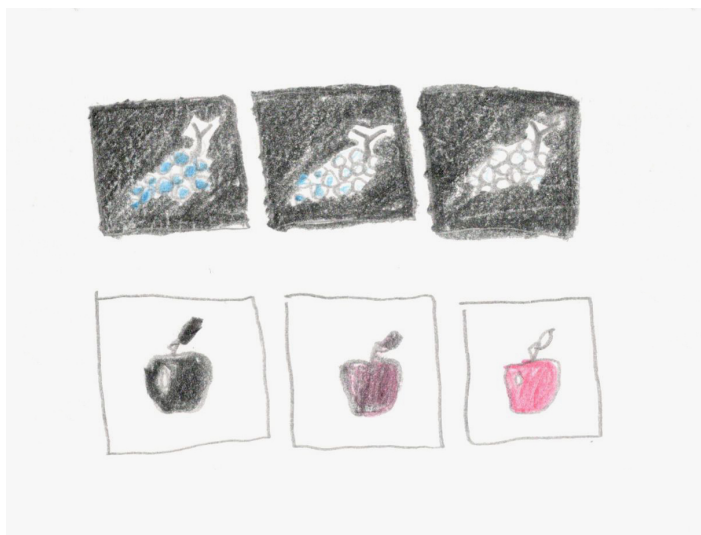
^{38, 39} Blainey, Amanda: *DO/DEATH. For a life better lived*, s.11

⁴⁰ Blainey, Amanda: *DO/DEATH. For a life better lives*, s.17

IV. Fotografická autorská kniha (praktická časť diplomovej práce)

Praktickým výstupom diplomovej práce bude fotografická autorská kniha. Jedná sa o ručne viazanú knihu, do ktorej sú pridané vytlačené farebné digitálne fotografie. V knihe a fotografiách sa nachádzajú aj ručné zásahy (vystrihovanie, rozšírenie, šitie...). Jedná sa najmä o fotografie zátiší a prírodných štruktúr, v ktorých nachádzam vzdušnosť, ničotu, vzory, opakovanie sa, pravidelnosť, organickosť a nepredvídanosť. Pracujem so symbolikou farieb, hlavne bielej a čiernej. Nachádzam a zvečňujem vrstvy, ktoré pre mňa predstavujú komplexnosť nie len témy nihilizmu a umenia.

Formát knihy je inšpirovaný formátom B5, takže nemá jeho presné špecifiká. Strana je predĺžená dvojnásobne do šírky a na výšku je skrátaná o 1cm oproti zaužívanému formátu. Cieľom bolo vytvoriť formát knihy, ktorý nebude príliš veľký, bude sa ním pohodlne listovať, bude poskytovať dostatok priestoru pre vložené fotografie a prípadné zásahy a zároveň bude využívať periférne videnie človeka a naruší časté nazeranie sa do vertikálneho formátu smartfónov. Kniha je ručne zošitá koptskou väzbou ktorú vidno vďaka odhalenému chrbátu. Lepenka v čiernom knihárskom plátne slúži ako obal knihy. Papiere v knihe idú postupne od čiernej (odtieň nero), cez dva odtiene sivej (odtieň ferro a perla) do bielej farby (odtieň bianco). Jedná sa o obľúbené papiere Fabriano Colore v gramáži 200g/m².

Obr. 1: Sken náčrtu práce so symbolikou bielej a čiernej farby

navodenie pocitu stratena, prázdnoty a zmätku a pre poukázanie na nedokonalosť ľudských zmyslov a poznania. Pri fotografovaní aj počas postprodukcie cielene upravujem svetelné

Nakoľko nihilistické umenie nie je presne špecifikované a pokus o objektívne stanovenie vlastností tejto kombinácie by bolo pravdepodobne stratené v celku, pracujem s vlastnými interpretáciami naštudovaných textov, ktoré sú mi zdrojom inšpirácie a základom pre prácu. Z fotografie takmer úplne vynechávam priamu prítomnosť človeka a zobrazujem skôr jeho umelé výtvary. Na druhej strane vyprázdňujem predmety, s ktorými máme spojenú prítomnosť ľudského tela. Používam rozostrenie obrazu rôznymi spôsobmi pre

Obr. 2: Náhl'ad čiastočne rozpestretého leporela z bakalárskej práce v priestore lúky

podmienky pre dosiahnutie žiadanej atmosféry. Pracujem so základnými elementmi a bežnými materiálmi ako je papier, textil, drevo, plast alebo sklo a využívam ich vlastnosti pri vytváraní videného aj kontextuálneho obrazu fotografie.

Praktická časť diplomovej práce svojou formou nadväzuje aj na predošlú, bakalársku prácu, ktorá mala charakter zväčšeného modelu leporela z detstva ako nosný základ pre vložené vytlačené digitálne farebné fotografie. Leporelo bolo tak zväčšené, že strana štvorového „listu“ v leporele merala 70cm. Leporelo malo celkovo 18 strán vrátane prednej a zadnej strany.

Moja láska ku knižnému médiu a možnostiam papiera pretrváva a vidím v ňom veľký potenciál práve pre prácu s fotografiou. Prvé seriózne stretnutie s knihami a kníhviazačstvom nastalo na začiatku roku 2020 v ateliéri výtvarníčky a pedagogičky Zdenky Blonskej. Zdenkin milý a zároveň profesionálny prístup nastavil ideálne podmienky pre rast a vývin vzťahu ku knihám a ich vytváraníu. Zdenka učila na strednej umeleckej škole knižnú väzbu, ale aj na dôchodku stále maľuje a pomáha iným šikovným a kreatívnym ľuďom dávať ich nápadom fyzickú podobu skrz papier, lepidlo a lepenku. Jej práca búra stereotyp o knihách, ktoré vnímame, že by mali byť plné textu alebo že sa s obrazovou prílohou stretávame maximálne na obálke. Jej zručnosti s otvorenou myslou a estetickým cítením sa mi vštiepili do pamäte a aj vďaka nej patrí kniha ako univerzálny nástroj do môjho života. Pred týmto stretnutím a kurzom kníhviazačstva sa konala návšteva ateliéru v Žiline u Lidy Mlichovej počas workshopu LINKA

v roku 2018. Tá avšak trvala pomerne krátko, ale aj napriek tomu mi podobne ako návšteva Zdenky, otvorila a rozšírila obzory. Ručné kníhviazačstvo je čoraz vzácnejšie remeslo, ktoré poskytuje skvelý fyzický priestor nielen pre digitálnu fotografiu, kompenzuje nehmotnú povahu fotografií a umožňuje im vytvárať uchopiteľné kontexty.

S knihami som pracovala aj v predošlých výstupoch (semestrálnych zadaniach). Jedným z prvých počinov pod vplyvom inšpirácie knihou som vytvorila sériu čiernobielych analógových fotografií na námet knihy *Muž, ktorý sadil stromy* od autora Jeana Giona. Emotívny a nadčasový príbeh ponúka príbeh o mužovi, ktorý svojou sústavnou a prehliadanou činnosťou sadenia stromov zmenil svet. V mojej interpretácii sa jedná o príbeh môjho starého otca, ktorý svojimi skutkami vplýval na svoje blízke okolie a najmä na moje vnímanie role muža v rodine. Fotografie boli vyhotovené na analógový fotoaparát a nosičom sa stal expirovaný kinofilm, ktorý zabezpečil experimentálny charakter série s nepredvídateľnými výsledkami. Práve náhoda a neistota sa v týchto dvoch príbehoch stávajú spojovacím článkom medzi nimi. Rok pred vytvorením bakalárskej práce som vytvorila sériu ručne recyklovaných papierov náboženských textov a obrázkov zo širokej škály rôznych vierovyznaní. Bol to pokus o vytvorenie akého si univerzálneho náboženského vizuálneho jazyka. Vytvorený papier bol vo formáte približne A2 a miestami mal zanechané pôvodné čitateľné celé slabiky, slová a vety a na iných miestach mal zas tak tenkú štruktúru, ktorá prepúšťala svetlo a tým papier vystavený na oknách bol podsvietený prirodzeným svetlom. Vytvorila som aj sériu papierov o veľkosti cca 30x30cm z rôznych súborov druhotného materiálu, ktorý nebol zakaždým klasický papier. Jednalo sa o spracovanie starých školských poznámok, cestovných lístkov či kartónových obalov z jedla. Počas magisterského štúdia som pracovala s médiami knihy aj v semestrálnych prácach. Jedna z prác bola séria harmonikových kníh s organickými výstrihmi vytlačených čiernobielych digitálnych fotografií prírody a jedna kniha obsahovala výlučne fotografie ľudských rúk. Prírodné štruktúry tak boli v kontraste s ľudskými rukami, ktoré síce z prírody pochádzajú, ale vytvárajú umelé systémy, ktoré sú žiaľ často proti prírode. V druhej semestrálnej práci magisterského štúdia som sa zaoberala greenwashingom, konkrétne u nás na Slovensku skrz dvoch najsledovanejších samozvaných „greenfluencerov“. Pracovala som s archívom na ich sociálnych sieťach a vyvracala ich vlastné tvrdenia cez ich vlastné činy. Pokrytecký prístup je v greenwashingu bežný a praktizuje sa cez mediálne známe osoby aj u nás.

V. Záver

Prianie stať sa nihilistkou vo mne pretrváva a je stále prítomné aj po tomto výskume. Jedna z mnohých tém, pre ktoré hľadám ničotu, je aj klimatická kríza a s ňou spojená klimatická úzkosť. Témam ekológie som sa venovala v bakalárskej práci a zámerne ju nerozoberám aj v tejto práci, nakoľko by som nemala pridať čo nové. Sústredím sa skôr na vnútro a prepájanie spojitostí zmyslov a nezmyslov života v nadväznosti na prebranú filozofiu nihilizmu. Pokúsila som sa o náčrt mnou videných spoločných častí medzi jednotlivými témami a vytvoriť z nich argument či základ odôvodnenia, prečo by som sa chcela stať nihilistkou. Naďalej plánujem v mojich činnostiach objavovať spomalenie, ničotu a oddych od ťažkého nánosu všedných dní dnešnej rýchlej doby. Potrebujem si osvojiť ešte množstvo vedomostí a kultivovať moju myseľ či cítenie na to, aby som spokojne mohla dosiahnuť stavu „ničoho“ ako duchovne nabitej skúsenosti prinášajúcej pokoj, zmierenie, harmóniu, utlmenie zmyslov, túžob a nárokov. Aj napriek tomu, že chcem dosiahnuť status nihilistky, viem, že to v mojom prípade pravdepodobne nie je možné. Priahnem po stále nových informáciách, ostávam otvorená a vnímam vlastné hodnoty a významy v živote. Nihilizmus sa môže stať akýmsi únikom či oddychom pred náročnosťou, ale ako dlhodobé riešenie mi príde zbabelé alebo iracionálne. Avšak autorská fotografická kniha prostredníctvom aplikácie nihilistických princípov paradoxne ponúka nachádzanie zmyslu v tom, v čom pre mňa zmysel momentálne nie je.

Zoznam obrázkov

Obrázok 1: Sken náčrtu práce so symbolikou bielej a čiernej farby, zdroj: archív autorky

Obrázok 2: Náhľad čiastočne rozpestretého leporela z bakalárskej práce v priestore lúky, zdroj: archív autorky

Zoznam zdrojov a použitej literatúry

Knižné zdroje:

BLAINEY, Amanda. DO/DEATH/: For a life better lived. London: The Do Book Company, 2019. ISBN 9781907974670

BURAJ, Ivan. Michel Foucault a jeho netradičné chápanie moci (K nedožitým osemdesiatinám jedného z najvýznamnejších francúzskych filozofov 20. storočia) in: FILOZOFIA. Roč. 61, 2006, č. 7. Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK, Bratislava. Dostupné na internete: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2006/7/533-546.pdf>

BUSTER, Bobette. DO/STORY/: How to tell your story so the world listens. London: The Do Book Company, 2013. ISBN 9781907974465

GERTZ, Nolen. Nihilism. Cambridge, MA: MIT Press, 2019. ISBN 9780262537179

HEIDEGGER, Martin. Bytí a čas. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2002. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 8072980483

KOCÚR, Miroslav. Nie svet ohrozuje našu vieru. Naša pokrivená viera ohrozuje svet. Krásno nad Kysucou: Absynt o.t., 2019. ISBN 9788089916740

KOVÁČ, Ladislav. O zmysle ľudského života: Hodnota života spočíva v jeho časnosti a pomínutelnosti: krátke záblesky v temnote nekonečna. Dôstojnosť žitia by mala vrcholíť v dôstojnosti smrti. Krásno nad Kysucou: Absynt o.z., 2018. ISBN 9788089916306

MACFARLANE, Robert. Podzemie. Žilina: Absynt, 2021. ISBN 978-80-8203-310-9

NEWPORT, Cal. Digitálny minimalizmus. Preložila Martina ANTOŠOVÁ. Bratislava: Albatros media, 2019. ISBN 9788056613412

NIETZSCHE, Friedrich Wilhelm. Ecce homo: ako sa človek stane tým, čím je. [1. vyd.]. Bratislava: Iris, 2004. ISBN 8089018513

NIETZSCHE, Friedrich. Lidské, příliš lidské: kniha pro svobodné duchy. Praha: OIKOYMENH, 2010, První díl. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 9788072984046

NIETZSCHE, Friedrich. Lidské, příliš lidské: kniha pro svobodné duchy. Praha: OIKOYMENH, 2012, Druhý díl. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 9788072984794

NIETZSCHE, Friedrich. Myšlienky. Druhé slovenské vydanie. Bratislava: Europa, 2018. ISBN 9788089666614

NIETZSCHE, Friedrich. Vôľa k moci. Bratislava: Petrus, 2021. Idea. ISBN 9788089913640

NYLUND, Joanna. Sisu: Finské umění odvahy. Praha: ALPHA BOOK, 2018. ISBN 9788087529171

ODELL, Jenny. How to do nothing: Resisting the Attention Economy. Brooklyn, NY: Melville House, 2019. ISBN 9781612198552

PAYNTER, Andrew. DO/PHOTO/: Observe. Compose. Capture. Stand out. London: The Do Book Company, 2020. ISBN 9781907974847

SARTRE, Jean-Paul a Vladimíra KOMOROVSKÁ. Hnus. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2011. Knihnica svetových autorov. ISBN 9788080614263

SARTRE, Jean-Paul. Bytí a nicota: pokus o fenomenologickou ontologii. Praha: Oikoymenh, 2006. ISBN 8072980971

TAKÁČ, Martin. Mysel' ako objekt: Kde hľadať pevný bod v meniacom sa svete?. Krásno nad Kysucou: Absynt o.z., 2020. ISBN 9788089916962

TZU, Lao. Tao te Ching. Preložil Jonathan STAR. London: Penguin books, 2001. ISBN 9781585426188

Internetové zdroje:

BAHTSETZIS, Sotirios. The Time That Remains, Part I: On Contemporary Nihilism. Issue #28, October 2011. URL: <https://www.e-flux.com/journal/28/68012/the-time-that-remains-part-i-on-contemporary-nihilism/>

DUTT, Som. Nietzsche: Why Art Is The Solution To Nihilism? (17/20) - Find Out Why Art Does Not Teach „Resignation“ But Art Only Affirms Life. 26.9.2022. URL: <https://medium.com/nietzsches-philosophy/nietzsche-why-art-is-the-solution-to-nihilism-17-20-fbde594a6798>

Kolektív Mind Tools Content Team. Emotional Intelligence. URL: <https://www.mindtools.com/ab4u682/emotional-intelligence>

LANDRY, Lauren. Why emotional intelligence is important in leadership. 3.4.2019. URL: <https://online.hbs.edu/blog/post/emotional-intelligence-in-leadership>

PLANT, Sadie. The Most Radical Gesture: The Situationist international in a postmodern age. 2002. URL: <https://monoskop.org/images/2/24/>

[Plant Sadie The Most Radical Gesture The Situationist International in a Postmodern Age.pdf](#)

QUINTANA, Esteban Andrés Sanchez. Art and Nihilism at the Dawn of the Twentieth Century. in: Asian Journal of Humanities and Social Studies (ISSN: 2321 - 2799) Volume 8– Issue 2, June 2020 , URL: <https://www.jstor.org/stable/428359>

<https://worldhappiness.report/>